

Розділ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2023)¹

Досвід співпраці України з ООН є чи не найтривалішим за всі співробітництва офіційного Києва з іншими сучасними міжнародними організаціями. Ба більше, Україна (як УРСР) у 1945 р. виступила однією з 50 держав-засновниць ООН.

Українська делегація, яку очолив народний комісар закордонних справ УРСР Дмитро Мануїльський, 6 травня 1945 р. прибула до Сан-Франциско, де 25 квітня 1945 р. розпочала роботу Установча конференція ООН. До складу репрезентантів УРСР увійшли також провідні вчені: віцепрезидент АН УРСР, академік Олександр Палладін; ректор Київського університету, професор Володимир Бондарчук; директор Інституту історії АН УРСР Микола Петровський та інші, які активно долучилися до роботи з утворення глобальної міжнародної організації. Так, О. Палладін долучився до роботи комітету з питань членства держав в ООН, В. Бондарчук та М. Петровський – комітетів, які окреслювали повноваження ГА ООН та Економічної і соціальної ради ООН, а керівник делегатів із УРСР Д. Мануїльський керував Комісією Першого комітету конференції, у межах якого підготували текст преамбули та першого розділу Статуту ООН «Цілі і принципи»².

Зокрема, у преамбулі документа її автори, з-поміж іншого, наголосили, що «народи Об'єднаних Націй сповнені рішучості позбавити прийдешні покоління нещастя війни ... знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків та жінок і в рівність прав більших та малих націй, та створити умови, за яких мо-

¹ Дослідження підготовлене за сприяння Національного фонду досліджень України в межах виконання проєкту «Історична пам'ять українців в умовах війни: від конфронтації до консолідації» (реєстраційний номер проєкту: 2023.03/0207).

² Чекаленко Л., Федуняк С. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів). Київ: ДП «Видавничий дім “Персонал”», 2010. С. 88.

жуть дотримуватися справедливості і повага до зобов'язань, що впливають із договорів та інших джерел міжнародного права, і сприяти соціальному прогресу й поліпшенню умов життя при більшій свободі, і заради цих цілей виявляти терпимість і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди, і об'єднати наші сили для підтримки міжнародного миру й безпеки, і забезпечити прийняттям принципів і встановленням методів, щоб збройні сили використовувалися не інакше, як у спільних інтересах, і використати міжнародний апарат для сприяння економічному й соціальному розвитку всіх народів»³.

Водночас статут визначав такі ключові цілі новоствореної ООН: «Підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру; розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру; здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії; бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей»⁴.

До того ж, документ окреслював й такі принципи ООН: «Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її Членів; усі Члени Організації Об'єднаних Націй сумлінно виконують узяті на себе за цим Статутом зобов'язання, щоб забезпечити їм усім у сукупності права й переваги, що впливають із належності до складу Членів Організації; усі Члени Організації Об'єднаних Націй розв'язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу

³ Статут Організації Об'єднаних Націй (український переклад). С. 5–6.

⁴ Там само.

міжнародний мир та безпеку і справедливість; усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй; усі Члени Організації Об'єднаних Націй надають їй усіляку допомогу у всіх діях, що вживаються нею відповідно до даного Статуту, і утримуються від надання допомоги будь-якій державі, проти якої Організація Об'єднаних Націй вживає дії превентивного або примусового характеру; організація забезпечує, щоб держави, які не є її Членами, діяли відповідно до цих Принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру й безпеки; цей Статут жодною мірою не дає Організації Об'єднаних Націй права на втручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави, і не вимагає від Членів Організації Об'єднаних Націй представляти такі справи на розв'язання у порядку даного Статуту»⁵.

Окрім того, УРСР набула членства у багатьох структурах ООН, зокрема: Комісії з прав людини, Всесвітньому поштовому союзу (1948), Всесвітній метеорологічній організації (1948), Міжнародному союзу електрозв'язку (1948), Міжнародній організації праці (1954), ЮНЕСКО (1954), Європейській економічній комісії (1956), МАГАТЕ (1957), ЮНІСЕФ (1958) тощо.

А у 1948–1949 та 1984–1985 рр. делегати УРСР в умовах існування СРСР обиралися як непостійні члени до РБ ООН – постійно діючого органу, на який, відповідно до ст. 24 Статуту ООН, покладено відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки⁶.

Також УРСР у 1946–1971 та 1983–1985 рр. була членом Комісії ООН з прав людини, у межах якої українська делегація актив-

⁵ Статут Організації Об'єднаних Націй (український переклад).

⁶ Гусев В. Україна в Раді Безпеки ООН: обрання за географічною ознакою та з огляду на міжнародний авторитет держави. Віче. 2016. № 3. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/5102/>; Гуменюк І., Бачинська О. Організація Об'єднаних Націй: освіта, наука, культура. *Роль ООН у сучасному світі: матеріали наукового симпозіуму, присвяченого 75-річчю від дня заснування Організації Об'єднаних Націй (м. Кам'янець-Подільський, 22 жовтня 2020 р.)*. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2020. С. 36.

но долучалася до розробки Загальної декларації прав людини, Міжнародних пактів про права людини, Декларації прав дитини, Декларації ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенції про незастосування терміну давності до воєнних злочинців і злочинів проти людства тощо.

Водночас українська репрезентація в ООН дієво співпрацювала з іншими державами під час підготовки Декларацій: про усунення загрози нової війни і зміцнення миру та безпеки народів (1950), про мирне врегулювання корейського питання (1950), про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, про загальне і повне роззброєння (1959), про нерозповсюдження ядерної зброї (1966), про відповідальність за воєнні злочини проти людства (1968) тощо⁷.

Зрештою, ще у радянський час з офіційними візитами до Києва прибували Генеральні секретарі ООН У Тан (1962), Курт Вальдхайм (1981), Перес де Куельяр (1987).

Після проголошення незалежності України 1991 р. участь у діяльності ООН була визнана одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики держави. Показово, що вже у 1993 р. до України прибув із візитом Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос-Галі⁸.

Особливо активними були контакти офіційного Києва з ООН за президентства Леоніда Кучми. Протягом 1994–2001 рр. відбулося 7 зустрічей Президента України Л. Кучми з Генеральним секретарем ООН: 1994 р. – у Нью-Йорку, 1995 р. – у Відні, 1996 р. – у Москві, 1997 р. – у Давосі, під час 52-ї сесії ГА ООН у вересні та листопаді 1997 р., під час Вашингтонського Саміту країн-членів НАТО у квітні 1999 р., а також під час саміту тисячоліття ООН у вересні 2000 р. Зі свого боку, 2002 р. українську столицю відвідав Генеральний секретар ООН Кофі Аннан.

У 1995 р. Президент України взяв участь у Спеціальному урочистому засіданні ГА ООН на найвищому рівні з нагоди 50-ї річниці заснування ООН. Він також брав участь у роботі 49-ї та

⁷ Турянський І. ООН в українському контексті. *Укрінформ*. 2015. 1 листопада. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1906576-oon-v-ukrajinskomu-konteksti.html

⁸ Організація Об'єднаних Націй. *Міністерство закордонних справ України*. 2022. 11 вересня. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-obyednanih-nacij>

52-ї сесій ГА ООН, був Головою делегації України на 19-й спеціальній сесії ГА ООН із питань екології та Саміті тисячоліття ООН. Водночас 1997 р. міністр закордонних справ України Геннадій Удовенко був обраний Головою 52-ї сесії ГА ООН. Це єдиний випадок за всю історію діяльності ООН, коли український представник зайняв таку високу посаду.

Із ініціативи Президента України 7 вересня 2000 р. відбулося засідання РБ ООН на рівні глав держав та урядів (Саміт РБ ООН), присвячене обговоренню питання «Забезпечення ефективної ролі Ради Безпеки у підтриманні міжнародного миру та безпеки, особливо в Африці». Це засідання РБ на найвищому рівні, друге за всю історію ООН, мало позитивний вплив на відновлення та зміцнення авторитету РБ ООН, а також надало потужного імпульсу зусиллям, спрямованим на зміцнення принципів Статуту ООН, головних засад системи колективної безпеки та реформування політики ООН у галузі миротворчих операцій.

Одним із найважливіших підтверджень визнання авторитету і ролі Української держави на міжнародній арені, послідовності та неупередженості її зовнішньої політики, відданості принципам демократії та верховенства права стало обрання України до складу непостійних членів РБ ООН на період 2000–2001 рр. Кульмінацією членства України в РБ ООН стало її головування у цьому органі у березні 2001 р., коли в РБ ООН предметно розглядали низку найактуальніших світових проблем, зокрема кризові ситуації на Балканах та на Близькому Сході⁹.

Наступник Леоніда Кучми на посаді Президента Віктор Ющенко продовжив лінію співпраці з ООН. Наприклад, 24 вересня 2009 р. В. Ющенко виступив на сесії ГА ООН із пропозиціями про посилення гарантій безпеки неядерним державам, наголосивши, що Україна добровільно відмовилася від статусу ядерної держави. Також В. Ющенко висловив сподівання, що через 10 років, тобто не раніше 2019 р., Україна зможе стати членом РБ ООН¹⁰.

⁹ Матювка М. Україна і Організація Об'єднаних Націй: віхи співпраці. *SARPATICA – KAPPATIKA* / ред. кол.: Е. Балагурі, М. Блецкан, М. Вегеш та ін.; відп. за вип. М. Вегеш. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2003. С. 226–228.

¹⁰ Хижняк Н. Ющенко: Україна розраховує на гарантії безпеки. *BBC-Ukrainian.com*. 2009. 24 вересня URL: https://www.bbc.com/ukrainian/world/story/2009/09/090924_yushchenko_un_speech_im

Наступний Президент України Віктор Янукович у співпраці з ООН акцентував на участі України у миротворчих операціях. Зокрема, про це він заявив із трибуни 67-ї сесії ГА ООН, яка відбулася у вересні 2011 р.¹¹.

На жаль, у лютому 2014 р. (із початком російського вторгнення до Криму, а потім – і на Схід України) питання війни та миротворчості стало актуальним і для Української держави і лягло в основу найбільш обговорюваних тем у наступні роки в рамках діяльності глобальної міжнародної організації, яка первісно мала на меті об'єднати всі нації.

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй. На рівні РБ ООН тема російської збройної агресії проти України обговорювалася вже через декілька днів після першої появи 20 лютого 2014 р. на Кримському півострові «зелених чоловічків» (насправді військових регулярної російської армії, які десантувалися в Криму без розпізнавальних знаків).

Як згадував тодішній постійний представник України в ООН Юрій Сергєєв, відповідна робота на рівні української дипломатичної репрезентації розпочалася ще 26 лютого 2014 р.¹², а 28 лютого 2014 р. постпред України відправив на ім'я Голови РБ ООН листа, у якому відзначив (*тут і далі – переклад тексту офіційних документів та стенограм з англійської автора*): «У зв'язку з погіршенням ситуації в Автономній Республіці Крим, Україна, що загрожує територіальній цілісності України, і дотримуючись відповідної інструкції уряду моєї держави, маю честь просити про термінове скликання засідання Ради Безпеки відповідно до статей 34 і 35 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Маю також честь просити про те, щоб згідно з відповідними положеннями Статуту та правилом 37 тимчасових правил процедури Ради Безпеки представнику уряду України було дозволено брати участь в засіданні і виступити із заявою»¹³.

¹¹ На Генасамблеї ООН Янукович пообіцяв боротися за права людини. 24 канал. 2011. 22 вересня. URL: https://24tv.ua/na_genasambleyi_oon_yanukovich_poobitsyav_borotitsya_za_prava_lyudini_n138448

¹² Екс-постпред України в ООН розповів, де перебуває звернення Януковича до Путіна з проханням ввести війська. ТСН. 2018. 8 жовтня. URL: <https://tsn.ua/politika/eks-postpred-ukrayini-v-onn-rozpoviv-de-znahoditsya-zvernennya-yanukovicha-do-putina-z-prohanniam-vvesti-viyska-1229475.html>

¹³ Letter dated 28 February 2014 from the Permanent Representative of Ukraine to the United Nations addressed to the President of the Security Council.

Цього ж дня з ініціативи української сторони у закритому режимі відбулося перше засідання РБ ООН щодо ситуації в Україні за участі Юрія Сергєєва та помічника Генерального секретаря ООН із політичних питань Оскара Фернандеса-Таранка, які виступили під час зустрічі із окремими доповідями щодо перебігу подій в Україні¹⁴.

Упродовж наступних тижнів «кримське питання» було одним із ключових на засіданнях РБ ООН навесні 2014 р. Зокрема, ввечері 1 березня 2014 р., після того, як Рада Федерації РФ відверто надала дозвіл на застосування ЗС РФ на території України, мотивуючи це «захистом прав російськомовних громадян», ситуація на українському півострові обговорювалася на екстреній зустрічі РБ ООН, до якої долучився й тодішній перший заступник Генерального секретаря ООН Ян Еліассон.

Так, Я. Еліассон під час свого виступу наголошував, що засідання РБ ООН відбувається у той момент, коли «в Криму такі ключові об'єкти, як аеропорти, комунікації та громадські будівлі, включаючи регіональний парламент, продовжують блокувати невідомі озброєні люди ... надходять повідомлення про захоплення озброєними особами будівель обласних адміністрацій у кількох містах на сході та півдні України. Новий прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов [насправді – російський самопроголошений колаборант – П. А.] сьогодні оприлюднив заяву, в якій закликав президента Володимира Путіна надати допомогу в “забезпеченні миру і спокою на території Автономної Республіки Крим” ... та повідомив, що бере під контроль безпековий сектор в Криму “на тимчасовій основі” ... і закликав усіх силовиків оголосити вірність йому, а не владі Києва», а «верхня палата парламенту Російської Федерації ... схвалила прохання президента Путіна про використання російських військ в Україні “до нормалізації суспільно-політичної ситуації в цій країні”»¹⁵.

Водночас Я. Еліассон вважав «обнадійливою ознакою» заяву офіційного Києва щодо намірів інкорпорувати до нового україн-

¹⁴ Official communiqué of the 7123rd (closed) meeting of the Security Council Held in private at Headquarters, New York, on Friday, 28 February 2014, at 3 p. m. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7123.pdf

¹⁵ United Nations Security Council. 7124th meeting, Saturday, 1 March 2014, 4.15 p. m. New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7124>

ського уряду, який якраз формувався після перемоги Революції Гідності, представників Сходу України, як і заклики української сторони (і більшості світової спільноти) до діалогу. За цього, репрезентуючи на засіданні РБ ООН позицію Генерального секретаря цієї світової організації Пан Гімуна, Ян Еліассон відзначив, що той «продовжує уважно стежити за серйозними та стрімко змінюваними подіями в Україні, включаючи події в Криму, і серйозно стурбований погіршенням ситуації ... повторює свій заклик до повної поваги та збереження незалежності, суверенітету і територіальну цілісність України ... закликає до негайного відновлення спокою та прямого діалогу між усіма зацікавленими сторонами для вирішення поточної кризи». Завершуючи свій виступ, перший заступник Генерального секретаря ООН підсумував, що «в цей відповідальний момент важливо нагадати про місію Організації, вона завжди прагне до мирного вирішення суперечок. Це є суттю Статуту Організації Об'єднаних Націй і вона має бути нашим головним провідником у цій ситуації»¹⁶.

Зі свого боку постійний представник України в ООН Ю. Сергєєв під час доповіді зауважував, що «російські війська незаконно увійшли на територію України на Кримському півострові під неоднозначним приводом захисту російськомовного населення України», а їхня кількість постійно зростала ще напередодні відповідного офіційного дозволу Ради Федерації РФ на застосування ЗС РФ проти України. Український репрезентант недвозначно оцінював російські дії на українських теренах як «акт агресії проти Держави Україна та грубе порушення міжнародного права», які «становлять серйозну загрозу суверенітету та територіальній цілісності нашої країни [України – *П. А.*], а також миру та стабільності в усьому регіоні»¹⁷. Окрім того, Ю. Сергєєв наголосив, що «Російська Федерація не дотримується своїх зобов'язань як держави-гаранта України за Будапештським меморандумом, який зобов'язує Росію, а також інших постійних членів Ради Безпеки утримуватися від погрози силою або застосування сили проти територіальної цілісності України ... Росія офіційно відхилила пропозицію України провести негайні двосторонні

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

консультації за статтею 7 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 1997 року ... грубо порушила основні принципи Статуту ООН, який зобов'язує усі держави-члени, серед іншого, утримуватися від ... застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави»¹⁸.

За таких умов український делегат під час засідання РБ ООН закликав цей орган, держави-гаранти Будапештського меморандуму та всі держави-члени ООН зробити все можливе для припинення агресії РФ проти України, продемонструвавши «солідарність з українським народом для захисту суверенітету та територіальної цілісності країни та основних принципів Організації Об'єднаних Націй, які зараз брутально порушуються постійним членом Ради Безпеки [Російською Федерацією – П. А.]»¹⁹.

Постійний представник РФ в ООН Віталій Чуркін висловив своєрідну позицію – трактував Революцію Гідності винятково як «кризу», що стала результатом ескалації антивладних протестів, у якій ключову роль відіграли «озброєні бойовики», підтримувані «окремими чиновниками» на Заході. Унаслідок цього «незаконно», на думку В. Чуркіна, відсторонили В. Януковича з посади Президента України, попри укладений напередодні між українським Главою Держави та опозицією договір від 21 лютого 2014 р. за посередництва міністрів закордонних справ Німеччини, Франції, Польщі. Відтак російський постпред намагався переконати колег із РБ ООН у тому, що за таких умов цілком виправданими були «занепокоєння» населення південних та східних регіонів України, зокрема і в АРК, через дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в Україні. Це, мовляв, робило легітимним звернення Президента РФ В. Путіна до Ради Федерації РФ щодо використання ЗС РФ на території України, у результаті підтримане 1 березня 2014 р., адже, начебто, було зумовлене винятково «загрозою життю громадян Російської Федерації, російських співвітчизників, а також військовослужбовців військового контингенту Збройних Сил Російської Федерації, дислокованого відповідно до міжнародного договору на території України – в

¹⁸ United Nations Security Council...

¹⁹ Ibid.

Автономній Республіці Крим». Характерно, що В. Чуркін трактував тодішні кроки російської влади лише як такі, що мали на меті забезпечити стабільну ситуацію в Україні (постпред назвав її у виступі досі «братньою») завдяки поверненню протиборчих сторін до виконання договору від 21 лютого 2014 р., усуненню від впливу на процеси в Україні «радикальних екстремістів», які начебто опинилися у владі після перемоги сил Майдану, та припиненню «спроб розмовляти з етнічними та політичними опонентами [офіційного Києва – П. А.] мовою сили»²⁰.

Представниця США в ООН Саманта Пауер у своїй доповіді була однозначнішою щодо дій російської армії на Кримському півострові. Вона рішуче засудила наданий напередодні російським парламентом дозвіл Президенту РФ на використання ЗС РФ на території України і їхнє фактичне застосування ще до згаданого офіційного рішення, оскільки, на її думку, вони не були підкріплені жодними правовими підставами та, попри заяви В. Чуркіна про сприяння стабілізації ситуації в Україні, навпаки її лише загострювали, а сама РФ порушувала свої зобов'язання, закріплені у Будапештському меморандумі 1994 р., щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України, ставлячи їх під загрозу. Зі свого боку, американська репрезентантка закликала російську сторону до діалогу із новою, постмайданною українською владою, щоб, з одного боку, дійти до порозуміння у питаннях щодо «занепокоєння Росії щодо становища етнічних росіян в Україні», а з іншого – «підтримати повагу до прагнення українського народу мати нову владу», яка сформувалася після Революції Гідності, і головне – повагу до державних кордонів, територіальної цілісності та суверенітету Української держави. Для досягнення такої мети С. Пауер пропонувала й конкретні кроки: негайне направлення до Криму міжнародних спостерігачів від ООН та ОБСЄ, що мало би «забезпечити прозорість щодо переміщень і діяльності військових і парамілітарних сил в регіоні» та запуск міжнародної посередницької місії в Криму, для «деескалації ситуації та сприяти продуктивному та мирному політичному діалогу між усіма українськими партіями». Водночас американська постпред заявила,

²⁰ Ibid.

що в будь-якому разі США «працюватимуть з Україною, своїми союзниками та партнерами в Європі та в усьому світі, а також тут, в ООН, щоб підтримувати та захищати суверенітет, єдність і демократичне майбутнє України»²¹.

Британський постпред Марк Лайл Грант також висловив недвозначну підтримку українській стороні. Зокрема, він засудив будь-які акти агресії проти України, висловив стурбованість «ескалацією напруженості на Кримському півострові та тим фактом, що російський парламент дозволив російські військові дії на українській землі всупереч бажанням українського уряду, що є серйозною загрозою для суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України». За цього М. Л. Грант наголосив, що британський уряд закликав усі сторони до діалогу та до вжиття заходів, які би мали об'єднати українське суспільство та захистити права громадян України, зокрема й представників національних меншин, а також підтримав запит офіційного Києва щодо негайного проведення термінових консультацій відповідно до Будапештського меморандуму 1994 р., підписаного власне Великобританією, США, РФ та Україною²².

Зі свого боку, французький постійний представник в ООН Жерар Аро назвав тодішні події довкола України «кризою», над вирішенням якої, з метою «стабілізації демократичної України, в якій поважаються права всіх громад і яка є частиною ширшої європейської родини», Франція разом із представниками Німеччини та Польщі працювала ще під час укладення угоди між українськими Президентом В. Януковичем та лідерами опозиції 21 лютого 2014 р. Водночас Ж. Аро наголошував, що російська сторона відмовилася тоді долучитися до укладення згаданого документа. Натомість дозвіл, наданий Радою Федерацій РФ на розміщення російських військ в Україні, на думку французького представника в ООН, міг «бути розцінений як загроза територіальній цілісності України та небезпекою для миру». Однак характерно, що для виходу з «української кризи» він пропонував українській владі насамперед «вжити всіх необхідних заходів для забезпечення громадянського миру ... відновлення країни та

²¹ United Nations Security Council...

²² Ibid.

врахування законних інтересів Російської Федерації (!)», і закликав «всіх сусідів України» та країни ЄС допомогти офіційному Києву у справі мирного врегулювання ситуації та «політичного вирішення, яке відповідатиме потребам українського народу та збереже територіальну цілісність і суверенітет» України²³.

Наступне екстрене засідання РБ ООН (цього разу – з ініціативи російської делегації) щодо ситуації в Україні, зокрема в Криму, відбулося 3 березня 2014 р. Головною новиною того дня стало звернення Президента-втікача В. Януковича до Президента РФ В. Путіна, датоване 1 березня 2014 р. Його зміст членам РБ ООН зачитав В. Чуркін, вочевидь намагаючись спробувати додатково легітимізувати російську збройну агресію, яка насправді розпочалася ще 20 лютого 2014 р., навіть до втечі В. Януковича з України. Водночас у цитованому документі В. Янукович просив В. Путіна використати військову силу начебто для «відновлення законності, миру, правопорядку, стабільності та захисту населення України»²⁴.

Російський постпред у РФ наголосив, що Росія продовжує вважати В. Януковича Президентом України, в той час, як після подій на Майдані владу в Києві начебто «нелегітимно, зі застосуванням насильства та відкритого терору ... захопили екстремісти з антиросійськими та антисемітськими гаслами», що нібито було загрозою для російськомовних громадян та росіян в Україні. Окрім того, В. Чуркін повторно наголосив, що саме з цих мотивів, і головно на підтримку прохання В. Януковича від 1 березня 2014 р., В. Путін і попросив дозволу на застосування збройної сили до стабілізації політичної ситуації в Україні. Збільшення ж чисельності російських військових В. Чуркін пояснював потребою «боронити від екстремістів російські бази, що можуть зазнати нападів і руйнування». Сам же російський постпред в ООН закликав до початку конституційної реформи, після якої мали би відбутися всенародний референдум та створення тимчасового Уряду національної єдності. «Російська позиція була і залишається послідовною та відкритою. Якщо для деяких

²³ Ibid.

²⁴ United Nations Security Council, 7125th meeting, Monday, 3 March 2014, 3.30 p. m. New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7125>

західних політиків Україна є лише геополітичним майданчиком, то для нас це братня країна, з якою нас пов'язує багато століть спільної історії. Росія зацікавлена в стабільній і сильній Україні, де захищені законні права та інтереси українців, наших співвітчизників і всіх громадян. У цій надзвичайній ситуації, яка не є нашою винагородою і в якій життя та безпека жителів Криму та південного сходу України знаходяться під реальною загрозою з боку безвідповідальних та провокаційних дій бандформувань та ультранационалістичних елементів, ми ще раз наголошуємо, що Росії дії цілком доцільні та законні», – підсумував В. Чуркін²⁵.

Втім решта учасників тодішнього засідання (представники Аргентини, Австралії, Чаду, Чилі, Китаю, Франції, Йорданії, Литви, Нігерії, Республіки Корея, Руанди, Великобританії, США та України) не надто повірили у такі позірно «миротворчі» наміри російської сторони та чітко висловилися за збереження суверенітету і мирне врегулювання ситуації в Україні та розкритикували дії російської армії в Криму.

Зокрема, британський постпред М. Л. Грант вкотре наголосив, що «жодна країна не може діяти із таким відвертим нехтуванням міжнародного права ... і якщо ж це стається, то можна сподіватися на одностайну і сувору відсіч міжнародної спільноти». Апелюючи до тези російської сторони про легітимність В. Януковича, представник Великобританії в ООН зауважив, що той «колишній лідер, який покинув свою посаду, свою столицю та свою країну; чиє корупційне управління привело його країну до межі економічної краху; хто придушив протести проти свого уряду, що призвело до понад 80 смертей; і чия власна партія покинула його» і натомість легітимним є уряд, що сформувався в Україні після Революції Гідності, оскільки був схвалений більшістю голосів легітимного українського парламенту²⁶.

Відтак М. Л. Грант акцентував на очевидному «фабрикуванні» РФ приводів для застосування збройної сили в Криму, яке насправді нічим не виправдане, грубо порушувало міжнародні

²⁵ Assistant Secretary-General for Political Affairs Updates Security Council as It Holds Second Meeting on Ukraine in Three Days. 2014. 3 March. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11305.doc.htm>

²⁶ Ibid.

зобов'язання, зокрема Статут ООН, і точно не сприяло завданню зі захисту цивільного населення півострова. У цьому контексті він закликав РФ негайно припинити всі військові дії в Криму та утриматися від будь-якого втручання до інших регіонів України, вивести свої сили на свої бази та повернутися до рівнів збройних сил, попередньо погоджених із урядом України, у межах домовленостей про базування ЧФ, розпочати прямий діалог із українським урядом, а «не просто вибирати осіб, з якими вона хоче співпрацювати», відповідати на запити України та інших підписантів Будапештського меморандуму 1994 р. щодо проведення відповідних консультацій, конструктивно брати участь у дебатах у межах ОБСЄ та інших інституцій щодо розміщення місії зі встановлення фактів та місії міжнародних спостерігачів в Україні. «Це не 1968 [рік вторгнення військ Варшавського договору до Чехословаччини – П. А.] чи 1956 рік [придушення радянською армією Угорської революції – П. А.]. Епоха, коли одна країна може придушити демократизацію в сусідній державі шляхом військового втручання на основі явно сфабрикованих приводів, закінчилася. Ми готові працювати з Україною, Росією та всіма нашими міжнародними партнерами, щоб підтримати стабільну, єдину, інклюзивну та економічно процвітаючу Україну. Сполучене Королівство закликає Росію дотримуватися своїх зобов'язань за міжнародним правом ... діяти так, щоб сприяти стабільності, а не дестабілізувати регіон через сприяння новим замороженим конфліктам; і підтримувати демократичні процеси та верховенство права, а не підривати чи пригнічувати їх», – відзначив британський представник²⁷.

Подібні думки щодо російської позиції висловили цього дня й інші учасники засідання. Так, американська постпред С. Пауер заявила, що у США не бачать реальних підстав для введення російських військ на територію України, як і жодних доказів утиску російських національних меншин в Україні загалом і в Криму зокрема, а відтак у Криму йшлося винятково про нічим не спровоковану інтервенцію Росії та акт прямої агресії проти суверенної держави з порушенням усіх міжнародних угод.

²⁷ United Nations Security Council, 7125th meeting, Monday, 3 March 2014, 3.30 p. m. New York...

Представник Франції Ж. Аро зауважив, що «ми маємо випадок втручання у внутрішні справи України», шляхом взяття контролю над Кримом регулярними російськими військами, тобто окупацією частини української території.

Із жорсткою критикою Росії виступила представниця Люксембургу Сильвія Лукас (головила під час засідань РБ ООН у березні 2014 р): «Ми виступаємо за суверенність, територіальну цілісність країни, яку порушено російськими збройними силами, а також ухвалою Ради Федерації, яка узаконила це вторгнення. Це є прямим порушенням нашого Статуту, а також Гельсінського акту».

До критики Люксембургу приєдналася і Австралія. «Дії Росії підривають право українського народу обирати своє майбутнє і також суперечать міжнародному праву», – заявив постпред Австралії в ООН Гарі Квінлен.

Представниця Литви в ООН Раймонда Мурмокайте оцінювала російські дії в Криму як «загрозу міжнародному миру, безпеці та стабільності», супроводжувану спробами «дестабілізувати ситуацію, а також розпалювати радикальні дії та сепаратизм в Криму та в інших місцях України», чого не мало би бути у ХХІ ст., які радше «нагадали про найтемніші сторінки ХХ століття». На її думку, жодна з подій в Україні, яка зробила ставку на відновлення верховенства права та демократизацію, не виправдовувала російського військового вторгнення на українські терени і закликала офіційну Москву у разі наявності якихось дискусійних питань користатися широким дипломатичним інструментарієм у межах ООН, ОБСЄ та РЄ, контактуючи з Україною²⁸.

Водночас у заявах представників Руанди, Йорданії, Китаю, Чилі, Аргентини, Нігерії, Південної Кореї та Чаду також акцентували на необхідності мирного розв'язання конфлікту в Україні та якнайшвидшого конструктивного діалогу між всіма сторонами, однак характерно, що закликали переважно і офіційний Київ, і офіційну Москву «до спокою та стриманості». Показовою тут була позиція китайського постпреда в ООН Лю Цзеї, який, з од-

²⁸ Засідання Радбезу ООН щодо України: ключові моменти. *BBC-new. Україна*. 2014. 4 березня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140304_un_key_points_ukraine_dk

ного боку, засудив «насильницькі дії в Україні, оскільки Китай послідовно відстоює принцип невтручання та поваги до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності держав», але з іншого – зауважував, що ескалація в Україні виникла через низку різноманітних причин, хоч і не конкретизував, яких саме²⁹.

У підсумку, представник України в ООН Ю. Сергеев закликав РБ ООН вжити всіх можливих заходів на міжнародному рівні для того, щоб зберегти територіальну цілісність і незалежність України та виклав декілька чітких тез, які відтворювали офіційну позицію української сторони на глобальній арені щодо ситуації в Криму на рубежі лютого–березня 2014 р.: «Ми слухали тут представника Російської Федерації, але, на жаль, ми і досі не почули якоїсь переконливої відповіді на запитання, з якої причини ми маємо нелегальну окупацію Криму російськими військами у порушення усіх міжнародних угод? ... Російська Федерація проводить активні інформаційно-психологічні операції в АР Крим, а також у південно-східних областях України. Вони спрямовані на дискредитацію законної влади України та введення громадської думки в оману шляхом називання російського втручання миротворчою операцією ... Російська Федерація висловлює стурбованість дотриманням прав і свобод етнічних росіян на території України. Хочу повідомити Раді, що турбота про це є обов'язком нашого Уряду і народу. Нам не потрібна стороння допомога ... Україна є єдиною державою, а Крим за своїми повноваженнями не є членом Федерації. Без дозволу центрального уряду на введення військ з Росії ми розглядаємо це як несанкціонований акт агресії. Навіть у Криму це не підтримується багатьма людьми ... Хочеться висловити щиро вдячність ... всім членам Ради Безпеки ... хто висловив підтримку Україні, хто підтримує імператив вирішення всіх проблем дипломатичним і політичним шляхом та припинення агресії»³⁰.

Того ж таки 3 березня з візитом до України прибув заступник Генерального секретаря ООН Я. Еліассон, який під час п'ятиденного перебування у Києві обговорював із новим українським

²⁹ Assistant Secretary-General for Political Affairs Updates Security Council as It Holds Second Meeting on Ukraine in Three Days. 2014. 3 March...

³⁰ United Nations Security Council, 7125th meeting, Monday, 3 March 2014, 3.30 p. m. New York...

керівництвом кримську проблему в контексті загострення українсько-російських відносин. За результатами візиту, 6 березня він у режимі відеоконференції поінформував Генерального секретаря ООН та РБ ООН, яка проводила своє засідання у форматі закритих консультацій за участі лише членів РБ ООН³¹. У закритому форматі відбулося також засідання РБ ООН, за результатом якого 10 березня 2014 р. було укладене офіційне комюніке³².

Тоді ж, 13 березня 2014 р., у засіданні постійно діючого органу ООН взяв участь український прем'єр-міністр Арсеній Яценюк. В умовах, коли українську сторону підтримала більшість членів РБ ООН, того дня була така собі «дуель доповідей» очільника уряду України із постпредом РФ В. Чуркіним.

Так, А. Яценюк у своєму виступі наголосив, що Україна стала жертвою військової агресії з боку Росії, тому що Москва своїми діями порушує двосторонні та міжнародні договори. На його думку, така агресивна політика була неприйнятною у ХХІ ст., утім А. Яценюк зазначав, що офіційний Київ не втрачає надії на мирне вирішення конфлікту та закликав Москву вивести війська з АРК і почати прямі переговори³³.

Він також подякував усім членам РБ ООН (окрім РФ) за безумовну та рішучу підтримку територіальної цілісності, суверенітету і незалежності України та запевнив, що зі свого боку українська сторона віддана виконанню всіх міжнародних зобов'язань та дотриманню всіх двосторонніх і багатосторонніх договорів, які вона підписувала та ратифікувала. Водночас він зауважив, що офіційний Київ не визнаватиме результати незаконного псевдореферендуму про статус АРК, запланованого окупантами на півострові на 16 березня 2014 р., і натомість запропонував можливу «дорожню карту» майбутньої політики України щодо Криму та комунікації з російською стороною: «Крим був, є і буде

³¹ Брифінг в МЗС, 7 березня 2014. URL: <https://mfa.gov.ua/news/1197-brifing-v-mzs>

³² Official communiqué of the 7131st (closed) meeting of the Security Council. Held in private at Headquarters, New York, on Monday, 10 March 2014, at 3 p. m. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7131>

³³ Peaceful Resolution of Ukraine Crisis Remains Possible, Under-Secretary-General Tells Security Council during Briefing. 2014. 13 March. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11314.doc.htm>

невід'ємною частиною України. Ми ніколи не визнаємо жодного імпровізованого, штучного та сфальсифікованого так званого референдуму. Ми готові вести загальнонаціональний діалог з метою збільшення повноважень АР Крим у Верховній Раді України конституційними засобами та інструментами. Ми будемо захищати кожную меншину в моїй країні ... Ми будемо захищати кожную релігію кожного, хто є громадянином України. І ми хочемо бути дуже чіткими, заявляючи, що цей уряд готовий до відкритого діалогу. Ми простягнули руку Росії, а взамін отримали ствол рушниці. Але ми все ще віримо, що Росія готова вести переговори та вирішувати цей драматичний конфлікт – не лише в наших двосторонніх відносинах, а й у всій Європі – мирними засобами ... У нас є шанс увійти в історію. Ми зробимо все можливе, щоб зберегти мир і стабільність і врятувати мою країну»³⁴.

Постпред Росії В. Чуркін заявив, що РФ також не хоче подальшої ескалації ситуації, але ніяк не відреагував на заклик розпочати мирні переговори. Натомість, у руслі одіозної російської пропаганди, він зазначив, що до ситуації в Криму призвели не дії російських військових, а події на Майдані у листопаді 2013 – лютому 2014 рр., які, мовляв, за підтримки ЄС та США переросли на «мілітаризований табір ... кимось добре навчених і екіпірованих бойовиків», які настільки загострили ситуацію, що у результаті В. Янукович як «легітимний законний Президент був скинутий і під загрозою фізичної розправи був змушений покинути Київ». У новому ж українському уряді А. Яценюка низку міністерських портфелів отримали представники від «радикально-націоналістичної» партії «Свобода», а «оплотом нових сил» в Україні став «ще радикальніший так званий “Правий сектор”» що, на думку В. Чуркіна, лише «антагонізувало східні та південно-східні регіони України», а відтак нібито «київська влада сама розколює свою країну надвоє». У такий спосіб В. Чуркін виправдовував проведення референдуму в Криму 16 березня, який начебто ініціювали самі мешканці півострова, хоч про вирішальний вплив у цих подіях ЗС РФ, які фактично

³⁴ Крим був, є і залишиться частиною України, – Яценюк. 24 канал. 2014. 13 березня. URL: https://24tv.ua/krim_buv_je_i_zalishitsya_chastinoju_ukrayini__yatsenyuk_n420600

«під дулом» автоматів фарсовано готували «народовиявлення», він чомусь не згадав.

Зі свого боку, того ж дня ВРУ у зверненні до ООН відзначила, що попри «стриманість та поміркованість дій органів державної влади України та її Збройних Сил, усі намагання мирного розв'язання конфлікту», ситуація на території Криму надалі різко погіршувалася внаслідок активізації дій з боку ЗС та ЧФ РФ і фактично йшлося «про неспровокований акт агресії проти України з боку Російської Федерації та її спроби анексувати частину території суверенної держави». Відтак, український парламент закликав глобальну міжнародну організацію «негайно розглянути ситуацію, що склалася в Автономній Республіці Крим, у зв'язку з порушеннями Російською Федерацією відносно України основоположних принципів міжнародного права, що закріплені Статутом ООН» та заявив, що «згідно з визнаним Статутом ООН (стаття 51) правом на самооборону Україна залишає за собою право звернутися до держав та регіональних систем колективної безпеки за допомогою щодо відновлення її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності»³⁵.

Офіційною реакцією РБ ООН на ситуацію в Україні могла би стати резолюція. Текст чернетки, до укладення якого долучилися понад 40 представників держав-членів ООН, обговорювався під час засідання 15 березня 2014 р. У проєкті документа наголошувалося, що згаданий безпековий орган, «зі стурбованістю відзначаючи намір провести референдум щодо статусу Криму 16 березня 2014 р.», підтвердив свою відданість суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах; настійно закликав усі сторони конфлікту негайно приступити до мирного вирішення суперечливих питань шляхом прямого політичного діалогу, проявляти стриманість, утримуватися від односторонніх дій і «запальної риторики» та повною мірою брати участь у міжнародних посередницьких зусиллях; привітав заяви уряду в Україні, які підтверджували його зобов'язання щодо захисту права всіх україн-

³⁵ Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй. м. Київ, 13 березня 2014 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=08Z8SDDDD7>

ців, зокрема представників меншин, та продовження практики інклюзивного національного політичного діалогу; відзначив, що Україна не санкціонувала референдум щодо статусу АРК і закликав усі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати жодних змін статусу Криму на основі цього «народовиявлення» та утримуватися від будь-яких дій чи угод, які могли би бути витлумачені як визнання будь-якого такого зміненого статусу³⁶.

Водночас у резолюції не засуджували РФ, прямо не закликали її вивести війська з Криму і не погрожували офіційній Москві жодними санкціями. Однак навіть такий варіант абсолютної підтримки не здобув: тоді як 13 представників РБ ООН своїми голосами підтримали резолюцію (постійні члени – США, Великобританія та Франція, а також непостійні – Аргентина, Австралія, Чад, Чилі, Йорданія, Литва, Люксембург, Нігерія, Південна Корея та Руанда), репрезентант Китаю під час голосування утримався, стверджуючи, що прийняття документу не покращить, а лише ускладнить ситуацію в Україні, натомість запропонував створити міжнародний координаційний механізм для пошуку політичних рішень та своє посередництво. Російський представник В. Чуркін, під приводом поваги до «думки кримського народу за підсумками референдуму 16 березня», проголосував проти, наклавши на проєкт документа вето.

«Згідно з Статутом ООН, Російська Федерація має право вето на резолюції Ради безпеки. Але вона не має права вето на правду. Історія дає уроки, які корисні для всіх тих, хто хоче їх вивчити. На жаль, не всі хочуть сьогодні дослухатись до уроків історії», – наголосила після голосування представниця США С. Пауер³⁷.

Однак жодного іншого дієвого інструменту впливу на російську сторону в цих умовах не існувало, що дало змогу окупантам на Кримському півострові практично безперешкодно провести псевдореферендум із подальшим т. зв. приєднанням Криму та

³⁶ Draft resolution (S/2014/189) vetoed by Russian Federation 13-1-1, 15 March 2014. New York. URL: <https://undocs.org/en/S/2014/189>

³⁷ United Nations Security Council, 7138th meeting, Saturday, 15 March 2014, 11 a. m. New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7138>

м. Севастополь до Росії, яке «затвердив» своїм підписом Президент РФ В. Путін 18 березня 2014 р.³⁸

Ефективних рішень у відповідь на злочинні дії росіян не було запропоновано і під час засідання РБ ООН 19 березня 2014 р., хоча у центрі уваги зустрічі й були важливі за своїм змістом звіти заступника генерального секретаря ООН Яна Еліассона та помічника генсекретаря ООН із прав людини Івана Шимоновича, які напередодні повернулися з України.

Так, Я. Еліассон повідомив завсідників РБ ООН про захоплення у Криму українських військових частин російськими військовими, а «референдум» щодо статусу Криму він оцінив як «поспішне рішення», яке, на його думку, могло закласти загрозливі далекосяжні наслідки для України, регіону і всього світу, ставлячи під сумнів стабільність системи міжнародної безпеки, ефективність діяльності самої РБ ООН та загалом усієї ООН. Тим не менше, Я. Еліассон все ще висловлював сподівання на можливість «негайної деескалації сучасної кризи», однак замість якоїсь чіткої «дорожньої карти» для стабілізації ситуації та звернення до міжнародного права (зокрема кримінального) й окреслення механізмів відсічі країні-агресору апелював до «сусідських ... тісних ... історичних, культурних, економічних та політичних зв'язків» між РФ та Україною, які, мовляв, могли би сприяти у цій справі³⁹.

Окрім того, І. Шимонович, якого окупаційна влада Криму не впустила на півострів, серед іншого, відзначив, що на решті території України, підконтрольній офіційному Києву, яку йому вдалося відвідати, переслідування національних меншин, насамперед російської, не було масовим та систематичним, про що стверджувала російська сторона, під приводом чого і розпочала своє вторгнення до Криму. Натомість І. Шимонович висловив «серйозне стурбування» із напруженої ситуації щодо захисту прав людини в Криму, звідки почала надходити інформація про «свавільні арешти і затримання, катування та жорстоке пово-

³⁸ Козлов П., Волкова О., Карп'як О. Крим: хроніка анексії в спогадах учасників подій. *BBC-news Україна*. 2019. 19 березня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47619295>

³⁹ United Nations Security Council, 7144th meeting, Wednesday, 19 March 2014, 3 p. m. New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7144>

дження» щодо тих осіб, хто виступав проти псевдореферендуму від 16 березня 2014 р. Утім навіть за такого стану справ нічого ефективнішого за пропозицію створення моніторингу ситуації з правами людини, надання технічної допомоги для законодавчих та інших реформ, необхідних для забезпечення повного виконання рекомендацій, які Україна отримала від правозахисних механізмів ООН (без жодного засудження російських дій!), помічник Генерального секретаря ООН з прав людини не запропонував⁴⁰.

Загалом, на засіданні сторони на рівні представників у РБ ООН висловили вже звичні позиції: більшість промовців різко засуджувала Росію через анексію Криму; Китай висловився обтічно, але Росію не підтримав. Серед помітних виступів були слова представниці США С. Пауер із приводу анексії Росією українського Криму про те, що «зłodий може вкрати майно, але це не дає йому права власності на нього», чи представника Франції Ж. Аро, який нагадав, що ООН створили для того, щоб «уникнути таких спектаклів», яким був «референдум» у Криму⁴¹.

Представник України Ю. Сергєєв наголошував, що порушення прав людини в Україні, про яке твердить РФ, відбувається якраз на території Криму, нині повністю підконтрольного військам Росії. Він висловив занепокоєння безпекою українців, кримських татар, караїмів чи представників інших національностей у Криму, які не підтримали кримський «референдум»⁴².

Водночас представник Росії В. Чуркін критикував доповіді представників ООН та заявляв про «історичну подію – возз'єднання Криму з Росією»⁴³.

Врешті і це чергове засідання щодо ситуації в Криму так і закінчилося без якогось вагомого результату. Як, зрештою, і візит

⁴⁰ United Nations Human Rights Monitoring Mission Deployed to Crimea amid Crisis between Russian Federation, Ukraine, Security Council Told, 19 March 2014. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11328.doc.htm>

⁴¹ United Nations Security Council, 7144th meeting, Wednesday, 19 March 2014, 3 p. m., New York...

⁴² Рада Безпеки ООН: «Зłodий може вкрати майно, але це не дає йому права власності». *Радіо Свобода*. 2014. 19 березня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25303143.html>

⁴³ United Nations Human Rights Monitoring Mission Deployed to Crimea amid Crisis between Russian Federation, Ukraine, Security Council Told, 19 March 2014. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11328.doc.htm>

Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна 22 березня 2014 р. до Києва, під час якого він висловив солідарність «з народом і урядом України в цей час випробувань», але у справі подальшого подолання російської агресії проти України обмежився лише висловленням упевненості, що за підтримки міжнародного співтовариства Україна «зможе пройти ці важкі часи»⁴⁴.

Наступне засідання РБ ООН (екстрене) відбулось через три тижні – 13 квітня 2014 р., на тлі активізації проросійських протестів на Півдні та Сході України (у межах спроб російських спецслужб організувати «Русскую весну»), окупації 12 квітня 2014 р. російськими диверсійними групами частини Донеччини (Слов'янська, Краматорська та низки менших населених пунктів) і ухвалення ввечері того ж дня у відповідь українською РНБО рішення про початок АТО на Сході України (рішення було оголошене 13 квітня, а сама АТО розпочалася 14 квітня)⁴⁵.

Прикметно, що згадану зустріч РБ ООН цього разу ініціював саме російський представник В. Чуркін «через тривожні події в Україні»⁴⁶. Під час самого засідання постпред РФ, пославшись на рішення РНБО про початок АТО, звинуватив українську владу у відступі від первинних обіцянок поводитися стримано і «знайти мирний шлях виходу із ситуації з урахуванням думки різних прошарків і груп населення України», закликав офіційний Київ утриматися від застосування сили проти «протестувальників» у південно-східних областях України і зазначив, що «міжнародна спільнота має вимагати від ставлеників Майдану, які захопили владу в Києві, негайно припинити війну з власним народом і виконати всі свої зобов'язання згідно з угодою від 21 лютого». Окрім того, В. Чуркін заперечив будь-який російський вплив на згадані події, натомість поклавши відповідальність за врегулювання ситуації на західні країни, заявивши, що «саме від Заходу

⁴⁴ Перепада О. Пан Гі Мун у Києві. DW. 2014. 22 березня. URL: <http://surl.li/poeqf>

⁴⁵ Гребенюк М., Грицюк В., Щипанський В. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал*. 2020. Ч. 4. С. 181.

⁴⁶ United Nations Security Council, Letter dated 13 April 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the President of the Security Council. URL: <https://undocs.org/en/S/2014/264>

зараз залежить можливість уникнути громадянської війни (!) в Україні»⁴⁷.

Водночас представник України Ю. Сергєєв відповів, що т. зв. «протестувальники» на Сході України насправді були «озброєними до зубів російськими військовими», які використовували таку ж організовану тактику, як і в Криму, для захоплення цього району. На його думку, ці російські агенти встановили контроль над кількома будівлями у Донецькій області та напали на колону українських правоохоронців, які намагалися захистити Слов'янськ. «Це не війна між українцями; це війна Росії на знищення України», – підсумовував Ю. Сергєєв, вимагаючи від РФ вивести своїх диверсантів із української території⁴⁸.

Зі свого боку, постійні представники США, Великобританії та Франції у своїх виступах засудили саме російську сторону, заявивши, що РФ на Сході України почала застосовувати той же сценарій, що й у Криму впродовж лютого–березня 2014 р. Так, американська представниця в ООН С. Пауер стверджувала, що в українських містах чинили сваволю ті самі професійні озброєні групи, що захоплювали Крим: «На жаль, факт полягає в тому, що збройне захоплення будівель у шістьох українських містах і сьогодні в ще кількох містах є дзеркальною тактикою російських сил, яка використовувалася на ранніх стадіях вторгнення у Крим». Вона також наголосила, що нестабільність на Сході України є штучно створена, спланована й організована РФ, та однозначно підтримала українську владу і народ, які, на її думку, мали цілковите право самостійно визначати майбутнє своєї держави⁴⁹.

Посол Великобританії в ООН М. Л. Грант також відзначив, що на Сході України розпочалася реалізація добре спланованої операції проти українського народу з використанням сили, згідно з «кримським сценарієм», але ситуація була загрозливішою, оскільки станом на квітень 2014 р. супутникові зображення

⁴⁷ United Nations Security Council, 7154th meeting, Sunday, 13 April 2014, 8 p.m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7154>

⁴⁸ United Nations Security Council, Letter dated 13 April 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation...

⁴⁹ Засідання Радбезу ООН щодо України: США, Британія і Франція звинувачують Росію. LB.ua. 2014. 14 квітня. URL: https://lb.ua/news/2014/04/14/262999_zasedanie_sovbeza_oon_ukraine.html

фіксували скупчення поблизу кордону з Україною орієнтовно 40 тис. російських військовослужбовців – із танками, артилерією й інженерними підрозділами⁵⁰.

Французький постпред Ж. Аро також висловив схожі позиції, привітавши українську владу за прагнення вирішити ситуацію шляхом діалогу і закликавши РФ припинити використання подвійних стандартів та послідовно залишатися одним із гарантів миру у світі.

Під час цього ж засідання виступили представники Литви, Руанди, Йорданії, Австралії, Аргентини, Республіки Корея, Чаду, Люксембургу, Чилі, Нігерії, а також КНР, чий репрезентант, фактично дотримуючись нейтралітету, закликав усі сторони відмовитися від насильства, поводитися стримано й активно використовувати політичні та дипломатичні канали для вирішення розбіжностей⁵¹.

Однак вкотре за підсумками засідання учасники дискусії не дійшли до якогось взаємоприйнятного рішення, жодних документів не ухвалено, серед більшості учасників зустрічі надалі панувала атмосфера «глибокої занепокоєності», і певні сподівання щодо врегулювання ситуації покладалися на заплановану на 17 квітня 2014 р. зустріч у Женеві представників ЄС, США, РФ та України⁵².

Під час наступного засідання РБ ООН 16 квітня 2014 р. І. Шимонович, цього разу упродовж 21–22 березня 2014 р. відвідавши й Крим, виголосив ще один свій звіт після відвідування України. Зокрема, у виступі він піддав сумніву легітимність Кримського псевдореферендуму 16 березня 2014 р. Він наголошував, що останній відбувався в умовах, коли ЗМІ на півострові, вслід за російськими медіа, маніпулювали громадською думкою місцевого населення, залякуючи його перебільшеними повідомленнями про розправу протестувальників на Майдані

⁵⁰ Ukraine Situation 'More Combustible than Ever', Assistant Secretary-General Warns Security Council, Calling for Action to De-escalate Crisis. 2014. 13 April. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11351.doc.htm>

⁵¹ United Nations Security Council, Letter dated 13 April 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation...

⁵² Росія пригрозила зірвати міжнародні переговори щодо України. *LB.ua*. 2014. 14 квітня. URL: https://lb.ua/news/2014/04/14/263000_rossiya_prigrozila_sorvat.html

над етнічними росіянами. Це, на його думку, лише «підживлювало страх та невпевненість» серед російського населення півострова, а під час самого т. зв. «народовиявлення» у Криму були присутні «воєнізовані групи самооборони та солдати у формі без розпізнавальних знаків, що не сприяло створенню середовища, в якому виборці могли реалізувати свободу вираження поглядів під час референдуму». Водночас, на думку І. Шимоновича, існували достовірні дані про переслідування, арешти та навіть катування активістів і журналістів, які не підтримали референдум, відмовлялися визнати приєднання Криму до РФ та приймати російське громадянство (насамперед йшлося про кримських татар)⁵³. Окрім того, помічник Генсекретаря ООН із прав людини вказав і на значне погіршення ситуації у низці східних областей України (насамперед у Харкові, Донецьку та Луганську), де «озброєні проросійські активісти захоплювали урядові будівлі, застосовували насильство проти правоохоронців ... нападали на учасників проукраїнського мітингу», і в таких умовах І. Шимонович закликав до негайного припинення озброєння таких «протестувальників», щоб не перетворювати їх на «квазівоєнізовані формування ... зменшити напруженість та насильство ... розпочати між усіма сторонами інклюзивний, постійний і змістовний національний діалог», адже інакше існувала реальна загроза «значної дестабілізації всієї України»⁵⁴.

Із цим звітом не погодився лише російський постпред в ООН В. Чуркін, заявивши, що той «упереджений» та «сфабрикований», оскільки «не відобразив реального становища російськомовних, яких переслідували радикали в Україні» і начебто приховував факти «насильства» постмайданної влади проти «мирних протестів» населення південних та східних областей України. Втім, хоча решта учасників зустрічі традиційно підтримали українську сторону, і цього разу реальних інструментів подолання російської агресії не було затверджено, а в результаті ООН не могла жодним чином дієво запобігти подальшій

⁵³ United Nations Security Council, 7157th meeting, Wednesday, 16 April 2014, 4 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7157>

⁵⁴ Assistant Secretary-General Stresses Need to Uphold Human Rights Standards in Security Council Briefing on Ukraine Visits. 2014. 16 April. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11358.doc.htm>

ескалації на Сході України, пов'язаній із проголошенням т. зв. «народних республік» у Донецьку (ще 7 квітня) та Луганську (27 квітня) і проведенням псевдореферендумів на окупованих РФ частинах Донеччини та Луганщини щодо їхньої «незалежності» від України 11 травня 2014 р.

Зрештою, як влучно (і з розчаруванням) відзначив під час зустрічі РБ ООН 29 квітня 2014 р. заступник Генерального секретаря ООН із політичних питань Джеффри Фелтман, «дух компромісу», що з'явився у спільній Женевській заяві щодо України від 17 квітня, здавалося, «випарувався» через різні тлумачення документа та нові спалахи насильства у східній і південній частинах країни⁵⁵.

На жаль, упродовж наступних декількох тижнів РБ ООН була радше пасивним спостерігачем за активною фазою військових дій у Донецькій та Луганській областях України, продовжуючи хіба що апелювати до того, що єдиним виходом із кризи є винятково дипломатичні рішення, та висловлюючи вже візитну для цієї організації «серйозну стурбованість».

Водночас більшість представників РБ ООН (звісно, крім РФ) надалі послідовно визнавали право України на підтримку верховенства права у державі та її територіальну цілісність, підтримуючи позицію української сторони (зокрема, новообраного на виборах 25 травня 2014 р. Президента України Петра Порошенка та українського представника в ООН Юрія Сергєєва) про те, що насправді офіційний Київ не проводив «каральної операції» проти цивільних громадян, які вийшли на «мирні мітинги», як про це розповідав посол РФ до ООН Віталій Чуркін, а йшлося про боротьбу проти збройних формувань, безпосередньо організованих та спонсорованих РФ, зокрема створених за участі представників її спецслужб і військових⁵⁶.

⁵⁵ «Emerging Spirit of Compromise» Evaporates as Violence Escalates in Ukraine, Under-Secretary-General Tells Security Council. 2014. 29 April. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11375.doc.htm>

⁵⁶ Diplomatic Solution Only Way Out, as Situation in Ukraine Deteriorates, Under-Secretary-General Tells Security Council. 2014. 2 May. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11377.doc.htm>; United Nations Security Council, 7185th meeting, Wednesday, 28 May 2014, 3 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7185>

Вочевидь, враховуючи такі позиції, більшість країн-членів РБ ООН (окрім Китаю) не підтримали ані пропозиції Росії з ухвалення резолюції про створення гуманітарних коридорів на Сході України, ані т. зв. миротворчих російських проєктів резолюцій щодо ситуації в Україні із власним варіантом плану виходу з «української кризи», не вірячи у щирість намірів офіційної Москви деескалувати ситуацію на українському Сході, яку сама й спровокувала та надалі підтримувала, продовжуючи надавати російським бойовикам на Донеччині та Луганщині важку зброю, зокрема танки і ракетні установки⁵⁷. Оголошене 20 червня 2014 р. Президентом України П. Порошенком тижневе одностороннє перемир'я та оприлюднений ним того ж дня мирний план із 15 пунктів у РБ ООН розглядали як реальні інструменти для врегулювання ситуації на Сході України, які, як зазначав під час виступу на засіданні РБ ООН 24 червня 2014 р. заступник Генерального секретаря ООН із політичних питань Тайє-Брук Зеріхун, треба було максимально використати⁵⁸.

Втім вже 1 липня 2014 р. активна фаза АТО на Сході України відновилася, а 17 липня 2014 р. неподалік Торезу Донецької області сталася трагічна подія – акт знищення ЗС РФ цивільного пасажирського літака Boeing 777 компанії Malaysia Airlines, що виконував регулярний рейс МН17, унаслідок якого загинули всі пасажери та екіпаж (загалом 298 осіб).

Вже наступного дня РБ ООН зібралася на екстрене засідання з цього приводу, а 21 липня 2014 р. одногосно підтримала резолюцію 2 166, яка безпосередньо стосувалася авіатрагедії. Документ був ініційований делегацією Австралії, 28 громадян якої загинули у катастрофі, хоча під час обговорення у резолюції також врахували й певні пропозиції російської сторони. У ньому «найрішучіше» засудили збиття літака, закликали усі держави

⁵⁷ В ООН не підтримали запропоновану Росією резолюцію щодо України. *LB.ua*. 2014. 6 червня. URL: https://lb.ua/news/2014/06/06/269145_oon_podderzhali_predlozhennuyu.html; Рада Безпеки ООН відхилила російський проєкт резолюції щодо України. *LB.ua*. 2014. 17 червня. URL: https://lb.ua/world/2014/06/17/270009_sovbez_oon_otklonil_rossiyskiy.html

⁵⁸ Peace Plan, Unilateral Ceasefire Offer Hope for Resolving Conflict in Ukraine, Political Affairs Official Tells Security Council. 2014. 24 June. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11448.doc.htm>

і суб'єкти у регіоні повною мірою співпрацювати, з огляду на міжнародне розслідування інциденту, висловили «серйозну заклопотаність» із приводу повідомлень про недостатній та обмежений доступ до місця аварії, озвучили вимогу, щоб «збройні групи, які контролюють місце катастрофи і його околиці, утримувались від будь-яких дій, які можуть поставити під загрозу цілісність місця катастрофи» тощо⁵⁹.

Окрім того, у своїх виступах кілька представників країн засуджували випадки мародерства на місці аварії, про які раніше повідомляли медіа, а американська представниця при ООН С. Пауер безпосередньо заявила, що, попри одноголосну підтримку у залі РБ ООН згаданої резолюції, на думку США, РФ відверто заважала проведенню розслідування обставин авіатрощі, куруючи озброєних людей, які протягом декількох днів не допускали експертів до місця падіння літака, натомість самі забирали уламки лайнера. У цьому контексті С. Пауер влучно зауважувала: «Якби літак збили з території України, Путін наказав би сепаратистам зберегти кожен уламок літака. Але ця резолюція була б непотрібна, якби Росія застосовувала свій тиск у регіоні ... Ми ухвалили цю резолюцію, але ми не наївні. Якщо Росія не буде частиною рішення, Росія буде частиною проблеми»⁶⁰. За цього вона недвозначно стверджувала, що не вбачає ознак причетності української сторони до збиття літака, а також, разом із більшістю інших доповідачів із країн-членів РБ ООН, вкотре закликала офіційну Москву дистанціюватися від підтримки бойовиків на Донбасі, натомість китайський репрезентант був переконаний, що Представник Китаю заявив, що «жодна зі сторін не повинна ухвалювати одностороннє рішення, яке не базується на фактах»⁶¹.

Втім на цьому тлі й надалі найбільш викристалізованою була суперечка між представниками України та РФ в ООН. Так, український посол Ю. Сергєєв переконував, що завдяки ухваленій

⁵⁹ United Nations Security Council, 21 July 2014, Resolution 2166 (2014). URL: [https://undocs.org/en/S/RES/2166%20\(2014\)](https://undocs.org/en/S/RES/2166%20(2014))

⁶⁰ United Nations Security Council, Sixty-ninth year, 7221st meeting, Monday, 21 July 2014, 3 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7221>

⁶¹ Security Council Coalesces around Resolution 2166 (2014) on Malaysian Jet Crash Demanding Accountability, Full Access to Site, Halt to Military Activities, 21 July 2014. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11483.doc.htm>

резолуції вдасться якнайшвидше провести повне незалежне розслідування катастрофи МН17, а також врешті визнати на міжнародному рівні т. зв. ДНР та ЛНР терористичними організаціями, а очевидну підтримку їх зі сторони РФ – співпрацею з терористами. Водночас В. Чуркін, зазначивши, що, на його думку, пергочерговою причиною авіатрощі на Сході України було протистояння у районі падіння лайнера, під час якого «протестувальники» з Донбасу протистояли «каральній операції» офіційного Києва, який, мовляв, намагався й «шок світової спільноти, викликаний катастрофою» використати винятково для виправдання власних дій у регіоні⁶².

Після двох засідань РБ ООН 5 та 8 серпня 2014 р., які стосувалися головно гуманітарної ситуації на прифронтових та окупованих РФ теренах (а точніше констатації щораз то більшої її деградації), екстрені зустрічі 22 серпня (у закритому форматі) та 28 серпня 2014 р. (у відкритому) відбувалися на тлі суттєвої ескалації ситуації на фронті, насамперед після початку масового заходу російських військових на територію України протягом останнього тижня серпня 2014 р., що, зокрема, призвело до Іловайської трагедії.

Заступник Генерального секретаря ООН із політичних питань Дж. Фелтман 28 серпня відзначав, що тодішнє засідання РБ відбувалося в умовах «небезпечної ескалації кризи в Україні з активізацією бойових дій протягом останніх 48 годин на південному сході», інтенсифікації діяльності збройних формувань, зокрема за підозри «російської військової участі у цій новій хвилі ескалації», що, у разі підтвердження, на думку Дж. Фелтмана, означало би «пряме порушення міжнародного права та Статуту ООН». Однак він жодним чином не конкретизував можливе застосування санкцій ООН проти російської сторони, обмежившись вже традиційним «особливим занепокоєнням» та сподіваннями «знайти конструктивний спосіб терміново вирішити кризу, наслідки якої виходять далеко за межі України та регіону»⁶³.

⁶² Резолюція щодо МН17 – Радбез ООН одностайна. *BBC-news. Україна*. 2014. 21 липня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/07/140721_un_boeing_resolution_rl

⁶³ United Nations Security Council, 7253rd meeting, Thursday, 28 August 2014, 2 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7253>

Водночас постпред РФ в ООН В. Чуркін звинувачував в активізаціях боїв на Сході України офіційний Київ, який, мовляв, «розпочав війну з інакодумством, забороняв політичні партії та погрожував опозиційним журналістам розправою», мирний план, який пропонував П. Порошенко, начебто був лише «черговим маневром для відволікання уваги та силового вирішення ситуації»⁶⁴.

Представник України (тоді це був в. о. представника Олександр Павличенко), зі свого боку, відзначив, що саме РФ зірвала мирний план українського президента Петра Порошенка, а українська сторона натомість навпаки відкрита до дипломатичних переговорів, але винятково із урахуванням інтересів суверенітету України та європейських прагнень її народу. У цьому контексті О. Павличенко вкотре висловив вимогу російській стороні негайно вивести всі свої війська з території України та закликав міжнародне співтовариство якнайшвидше надати підтримку для протидії активізованого російського наступу⁶⁵.

Із підтримкою територіальної цілісності та суверенітету України і закликами насамперед до російської сторони припинити подальше загострення ситуації, під час засідання виступили послы до ООН із Литви, Франції, Йорданії, Люксембурга, Чилі, Австралії, США, Республіки Корея, Руанди, Великобританії. Особливо показовою у цьому контексті була доповідь представниці США С. Пауер, яка вкотре відкрито звинуватила російських делегатів в ООН зокрема і владу РФ загалом у маніпулюванні та перекручуванні фактів: «Росія не слухає, замість того, щоб слухати, замість того, щоб почути вимоги міжнародної спільноти, Росія на кожному кроці у цій Раді говорила все, що завгодно, крім правди. Вона маніпулює, приховує, вона йде на відверту брехню ... Тому ми навчилися вимірювати Росію її діями, а не словами. За останні 48 годин дії Росії говорять багато про що. 26 серпня ... після зустрічі з президентом України Порошенком у Мінську президент Путін заявив про необхідність “якнайшвидше припинити крово-

⁶⁴ Senior Official Warns Security Council of Dangerous Escalation in Ukraine, Citing «Deeply Alarming Reports of Russian Military Involvement». 2014. 28 August. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11541.doc.htm>

⁶⁵ United Nations Security Council, 7253rd meeting, Thursday, 28 August 2014, 2 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7253>

пролиття”. Проте того ж дня супутникові знімки показали російські бойові підрозділи на південний схід від Донецька, на сході України ... Цього ж дня на Луганщині Україна затримала солдатів російської бригади. У відповідь на це Росія заявила, що солдати випадково перейшли на територію України ... Наступного дня після Мінських переговорів Росія зсередини Росії обстріляла українські позиції в Новоазовську ракетами “Град”, а потім атакувала двома колонами російської бронетехніки та танків. На околицях цього міста, поки ми розмовляємо, стоїть російська бронетехніка та реактивні системи залпового вогню “Ураган”. Російські сили вздовж кордону є найбільшими з тих пір, як вона почала передислокацію там сил наприкінці травня, і включають значну кількість бойових літаків і гелікоптерів. Російські безпілотники регулярно заходять у повітряний простір України ... І все ж, незважаючи на всі ці обурливі дії, Україна неодноразово шукала політичного вирішення кризи ... На відміну від цього, президент Путін все ще не хотів визнавати найосновніші факти, факти, які ми всі знаємо, а саме те, що Росія озброїла, спорядила і тепер приєдналася до незаконних сепаратистів, які воюють в Україні. Потрібні серйозні переговори – терміново необхідні – але Росія має припинити брехати та припинити розпалювати конфлікт. Маска знімається ... ми бачимо дії Росії такими, якими вони є: навмисне намагання підтримати незаконних сепаратистів в іншій суверенній країні, а тепер і воювати разом із ними»⁶⁶.

Водночас нейтральнішими (зокрема зі спонуканням «всіх сторін конфлікту» до діалогу, особливо після зустрічі В. Путіна та П. Порошенка 26 серпня 2014 р. у Мінську) були заяви репрезентантів Чаду, Аргентини, Нігерії та Китаю⁶⁷.

Як би там не було, до кінця 2014 р. відбулося ще лише 3 засідання РБ ООН щодо війни в Україні: одне з них стосувалося початку розслідування катастрофи МН17 (19 вересня)⁶⁸, а два –

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Як це було Радбез ООН провів засідання через ситуацію в Україні. *BBC.com*. 2014. 29 серпня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/08/140828_live_russian_intervention_or

⁶⁸ Penetration of ‘High-energy Objects’ Caused Malaysian Air Crash over Ukraine, Security Council Told, as Top Envoy Details Findings from Initial Probe. 2014. 19 September. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11569.doc.htm>

спроб урегулювання ситуації на Сході України в контексті початку мінського договірнього процесу після підписання 5 вересня 2014 р. «Мінського протоколу»/«Мінську-1», а пізніше – й Меморандуму про виконання положень Протоколу за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи від 19 вересня 2014 р. (24 жовтня та 12 листопада 2014 р.). У контексті останнього аспекту, з одного боку, під час зустрічей РБ ООН відзначалося, що укладені документи могли би стати важливим інструментом для першочергово впровадження режиму припинення вогню та обміну полоненими, а у перспективі – й досягнення стабільного миру в Україні (про це, принаймні, говорив 24 жовтня 2014 р. один із помічників Генерального секретаря ООН із політичних питань Оскар Фернандес-Таранко)⁶⁹. Втім наголошувалося на постійному порушенні вже початково досягнутих домовленостей через продовження постійних обстрілів, подальші факти порушень прав людини, дедалі складнішу гуманітарну ситуацію на Сході України та проведення 2 листопада 2014 р. у т. зв. ДНР та ЛНР незаконних виборів їхніх «очільників» та «місцевих рад», що не сприяло деескалації⁷⁰.

«Ми не можемо і не повинні дозволити, щоб східна Україна стала лише останнім у серії “заморожених конфліктів” у Європі», – підсумовував восени 2014 р. О. Фернандес-Таранко⁷¹.

Втім, станом на початок 2015 р. виглядало, що війна на Сході радше ближча до подальшого загострення, аніж призупинення. Так, 21 січня 2015 р. на зустрічі РБ ООН ще один помічник Генсекретаря ООН із політичних питань Дж. Фелтман констатував, що цей період є «найгіршими бойовими діями на сході України з моменту припинення вогню», а російська підтримка бойовиків на Сході України лише активізувалася; відходу «від логіки війни до логіки миру», декларованого у «Мінську-1», так досі

⁶⁹ As Death Toll Surpasses 3,700, Assistant Secretary-General Tells Security Council Faster Action Needed to End Violence, Tensions in Eastern Ukraine. 2014. 24 October. URL: <https://press.un.org/en/2014/sc11614.doc.htm>

⁷⁰ Security Council Briefed on Fast-Breaking Developments in Ukraine, as Political Official Warns Failure to Secure Russian-Ukrainian Border Obstructing Peace. 2014. 12 November. <https://press.un.org/en/2014/sc11645.doc.htm>

⁷¹ United Nations Security Council, Sixty-ninth year, 7287th meeting Friday, 24 October 2014, 10.35 a. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7287>

повноцінно й не відбулося, «дипломатичний і політичний фронт зайшли в глухий кут», а «забезпечення стійкого припинення вогню» залишилося лише на папері⁷². Того ж дня представник України в ООН Ю. Сергєєв звинуватив Росію у прямій військовій агресії проти України і вимагав виключення РФ із РБ ООН⁷³.

У той час, коли в тодішніх умовах більшість країн-членів РБ ООН продовжували підтримувати українську сторону, російський представник В. Чуркін надалі звинувачував у війні на Сході України та регулярних обстрілах цього регіону офіційний Київ, трактуючи цей військовий конфлікт як внутрішній (між урядом і силами «самооборони» на Донбасі) та, замовчуючи участь РФ у ньому, закликав до «інклюзивного прямого діалогу» (про це він, зокрема, говорив під час засідання РБ ООН 26 січня 2015 р.)⁷⁴.

Однак після узгодження на саміті в Мінську 11–12 лютого 2015 р. лідерами Німеччини, Франції, України та РФ у форматі «нормандської четвірки» Комплексу заходів щодо виконання Мінського протоколу та подальшого його підписання тристоронньою контактною групою (у складі якої були представники України, ОБСЄ та РФ), за домовленістю із самопроголошеними очільниками т. зв. ДНР та ЛНР 12 лютого 2015 р. («Мінськ-2»), РБ ООН одноголосно підтримала таку ініціативу, і 17 лютого 2015 р. її 15 членів проголосували за проект резолюції (характерно, що він був поданий РФ, хоч із урахуванням узгоджень із іншими членами РБ ООН)⁷⁵.

В ухваленому документі (Резолюція 2202 (2015)) відзначено, що РБ ООН, «посилаючись на цілі і принципи, закріплені в Статуті Організації Об'єднаних Націй, і знову заявляючи про свою повну повагу до суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України, висловлюючи глибоке занепокоєння трагічними

⁷² Urging Narrative of Cooperation Not Confrontation in Ukraine, Political Chief Tells Security Council 'Sustainable Ceasefire Now Exists in Name Only'. 2015. 21 January. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11746.doc.htm>

⁷³ United Nations Security Council, 7365th meeting, Wednesday, 21 January 2015, 3 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7365>

⁷⁴ Alarmed by Civilian Deaths from Rocket Attacks in Ukraine, Under-Secretary-General, in Security Council Briefing, Calls for Rebels to Reinstate Ceasefire Agreement. 2015. 26 January. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11753.doc.htm>

⁷⁵ Радбез ООН ухвалив резолюцію щодо мінських угод. *Українська правда*. 2015. 17 лютого. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/02/17/7058923/>

подіями і насильством в східних регіонах України, підтверджуючи свою резолюцію 2166 (2014) [щодо трагедії рейсу МН17 – *П. А.*], будучи твердо переконаною в тому, що урегулювання ситуації в східних регіонах України можливе тільки шляхом мирного розв'язання нинішньої кризи», схвалила Комплекс заходів з виконання Мінських угод, прийнятий і підписаний у Мінську 12 лютого 2015 р. (його повний текст був опублікований у Додатку 1 резолюції), привітала Декларацію Президента РФ, Президента України, Президента Французької Республіки і Канцлера Федеративної Республіки Німеччина на підтримку Комплексу заходів з виконання Мінських угод від 12 лютого 2015 р. та «виражену в ній їхню незмінну прихильність виконанню Мінських угоди», закликала всі сторони забезпечити повне виконання «Мінська-2», включаючи передбачене в документі всеосяжне припинення вогню, та постановила продовжувати займатися цим питанням і надалі⁷⁶.

Попри однаковість в ухваленні резолюції, з дискусії, яка лунала перед та після голосування у залі РБ ООН, ставало зрозумілим, що затверджений документ був лише тимчасовим компромісом між представниками РБ ООН, за який вони голосували з різних мотивів, але зі спільною метою – припинення бойових дій на Сході України, тим паче на тлі загострення ситуації на фронті в районі Дебальцевого.

Зокрема, у той час, як російський постпред В. Чуркін відзначав, що прийнятий документ міг би створити «реальну можливість, аби Україна почала перевертати трагічну сторінку історії» у вигляді «внутрішнього конфлікту», американська представниця С. Пауер вважала «щонайменше іронічним» те, що РФ взагалі була автором резолюції щодо мирного врегулювання в Україні, хоча російські дії з підтримки війни на Сході України свідчили про протилежне: «Росія підписує угоди, а потім робить все, що в її силах, аби підірвати їх. Росія виступає за суверенітет країн, а потім діє так, ніби кордонів сусідів не існує»⁷⁷.

⁷⁶ United Nations Security Council, Resolution 2202 (2015), Adopted by the Security Council at its 7384th meeting, on 17 February 2015. URL: [https://undocs.org/en/S/RES/2202%20\(2015\)](https://undocs.org/en/S/RES/2202%20(2015))

⁷⁷ United Nations Security Council, 7384th meeting Tuesday, 17 February 2015, 3 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7384>

Із критикою Росії також виступила постійний представник Литви Р. Мурмокайте. Вона наголосила, що бойовики («сепаратисти») на Донбасі отримували збройну підтримку з російського боку, а отже, «Росія є безпосереднім учасником конфлікту в Україні та має нести за це основну відповідальність»⁷⁸.

Зі свого боку, британський постпред М. Л. Грант закликав насамперед РФ виконати взяті в Мінську забор'язання, а також відповідно вплинути на «сепаратистів» на Сході України, щоб вони також дотримувалися обіцяного. Окрім того, він наголосив, що «криза в Україні» почалася з незаконної анексії Росією Криму.

Китайський посол до ООН Лю Цзеї був традиційно найбільш нейтральним за інших постійних представників РБ ООН, заявляючи про необхідність враховувати занепокоєння всіх етнічних груп у вирішенні конфлікту та сподіваючись, що всі сторони знайдуть довгострокове політичне рішення: «Китай вважає, що при вирішенні проблеми в Україні слід залишатися в політичному руслі. У кризи своя реальність і своя історія. Основне рішення повинно включати законні інтереси і занепокоєність всіх етнічних груп, які проживають в Україні»⁷⁹.

Зрештою, постійний представник України Ю. Сергєєв під час засідання РБ ООН 17 лютого 2015 р. заявив, що Росія виступає прихильником та гарантом мирного процесу «лише на папері», наголошуючи, що на територію конфлікту, попри досягнуті домовленості, продовжувало надходити важке озброєння з території РФ, а бойовики за підтримки російських сил атакували позиції сил АТО у Дебальцевому. За таких умов, на думку Ю. Сергєєва, для дієвого мирного врегулювання конфлікту в Україні Росія «повинна вивести все озброєння» та «змусити сепаратистів виконувати мінські угоди».

Постпред України при ООН акцентував на тому, що офіційний Київ, зі свого боку, відповідно до Мінських домовленостей,

⁷⁸ Unanimously Adopting Resolution 2202 (2015), Security Council Calls on Parties to Implement Accords Aimed at Peaceful Settlement in Eastern Ukraine. 2015. 17 February. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11785.doc.htm>

⁷⁹ United Nations Security Council, 7384th meeting Tuesday, 17 February 2015, 3 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7384>

цілком дотримувався умов припинення вогню: «Україна продемонструвала відповідальну поведінку при виконанні взятих на себе зобов'язань – гарантований режим припинення вогню дотримується ... Не можна упустити цей шанс на мир»⁸⁰.

На жаль, попри, безсумнівно, важливість рішення РБ ООН від 17 лютого 2015 р. у справі врегулювання ситуації в Україні та послідовну підтримку української сторони більшістю представників держав-членів РБ ООН, безпосередні критика та засудження російських агресивних дій на Донбасі (та й у Криму) залишилися лише на рівні заяв, а до тексту резолюції так і не були включені (у такому разі, зрештою, через право вето РФ як постійного представника РБ ООН вона би й не була проголосована).

Однак під час зустрічі РБ ООН 27 лютого 2015 р. (вже 30-ї з лютого 2014 р. щодо України) під час розгляду стану виконання Мінських домовленостей, голова Тристоронньої контактної групи ОБСЄ Гайді Тальявіні висловила сподівання, «що вони виявляться стійкими і супроводжуватимуться подальшими позитивними змінами», хоч йшлося лише про «початок процесу», а світ ще був «далеким від стабілізації ситуації та досягнення мирного врегулювання» і поки перебував «на роздоріжжі, де стикався з ризиком подальшої ескалації конфлікту та здоровим глуздом, відповідальністю та гуманністю»⁸¹.

Втім чисельність засідань РБ ООН, присвячених війні в Україні, у 2015 р., порівняно із 2014 р., суттєво скоротилася, і упродовж березня–грудня 2015 р. таких відбулося лише 4 зустрічі: щодо моніторингу подальшого виконання Мінських домовленостей (а радше – постійного їх порушення з російської сторони, зокрема через спорадичне недотримання режиму припинення вогню), можливості розгортання в Україні миротворчої місії ООН за мандатом, порушень прав людини та загалом гуманітарних викликів для українського населення, що виникли у контексті війни

⁸⁰ РБ ООН закликає припинити вогонь на сході України. *BBC-news Україна*. 2015. 17 лютого. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/02/150217_un_resolution_ukraine_she

⁸¹ European Monitoring Mission Chiefs, Briefing Security Council, Describe Turning Point in Ukraine of Further Progress towards Peace or Conflict's Escalation. 2015. 27 February. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11803.doc.htm>

в Україні (6 березня, 5 червня та 11 грудня)⁸²; щодо створення міжнародного трибуналу для розслідування справи про збиття 17 липня 2014 р. малайзійського пасажирського літака в небі над Донеччиною та кримінального переслідування осіб, причетних до цього злочину, що, однак, не вдалося зробити через накладення РФ вето на проєкт відповідної резолюції (29 липня)⁸³.

Українські аспекти в діяльності РБ ООН активізувалися упродовж 2016–2017 рр., коли Україна була її непостійним членом (делегацію очолив Володимир Єльченко, який 9 грудня 2015 р. замінив Юрія Сергєєва на посаді постійного представника України при ООН). У цей період, як зрештою і раніше, послідовно приділяли особливу увагу таким питанням, як: протидія російській агресії проти територіальної цілісності та політичної незалежності України; забезпечення універсального дотримання цілей і принципів Статуту ООН; зміцнення миротворчого потенціалу ООН; підвищення прозорості та демократичності роботи РБ ООН; посилення спроможностей ООН із запобігання конфліктам та посередництва; підтримання миру на Африканському континенті; боротьба з тероризмом; підтримка процесів роззброєння та нерозповсюдження; просування порядку денного щодо жінок, миру і безпеки, а також дітей у збройних конфліктах; відповідь на виклики щодо змін навколишнього середовища⁸⁴.

Втім українське представництво у РБ ООН насамперед використовувало всі можливі інструменти для протидії російській агресії, зокрема шляхом: забезпечення оперативного реагування РБ ООН на можливі загострення політико-безпекової ситуації на

⁸² Briefing Security Council, Senior United Nations Officials Say Situation in Ukraine Fragile, Reversible. 2015. 6 March. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11809.doc.htm>; Deepening Pockets of Violence in Ukraine Can Be 'Return to Intractable Conflict or Momentary Upsurge', Top Political Officer Tells Security Council. 2015. 5 June. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11920.doc.htm>; Situation in Eastern Ukraine Remains 'Tense and Volatile' Despite Post-Ceasefire Reduction in Fighting, Security Council Told during Briefing. 2015. 11 December. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc12154.doc.htm>

⁸³ Security Council Fails to Adopt Resolution on Tribunal for Malaysia Airlines Crash in Ukraine, Amid Calls for Accountability, Justice for Victims. 2015. 29 July. URL: <https://press.un.org/en/2015/sc11990.doc.htm>

⁸⁴ Діяльність України в Раді Безпеки ООН 2016–2017 рр. *Україна та ООН*. URL: <http://ukraineun.org/ukraine-and-un/161/>

тимчасово окупованих територіях України та вздовж контактної лінії; відображення різних аспектів агресії РФ проти України (від захисту цивільного населення та прав людини до використання країною-агресором мін та вибухових пристроїв всупереч нормам міжнародного права тощо) у виступах і заявах української сторони у РБ ООН; публічного спростування неправдивих заяв російської делегації в ООН; консолідації світової спільноти з метою надання належної відповіді на війну, розпочату РФ проти України 2014 р.⁸⁵

Так, однією з перших ініціатив української репрезентації в РБ ООН стало проведення у січні 2016 р. у стінах ГА ООН виставки «Ukraine EXISTS», яка складалася з двох частин (концептів): фото- та відеопоказу документальних матеріалів «Донбас. Війна» і виставки живопису, кераміки та плакату «Сучасне українське мистецтво»⁸⁶.

Члени РБ ООН 29 лютого 2016 р. заслухали виступ міністра закордонних справ Німеччини Франка-Вальтера Штайнмаєра, який презентував програму роботи ОБСЄ на 2016 р. – період, під час якого Німеччина головує у цій організації. У доповіді він левову частку уваги приділив війні в Україні та Мінським домовленостям, зокрема заявивши, що в ОБСЄ «глибоко стурбовані порушеннями домовленостей про припинення вогню на Донбасі і тим, що на окуповану територію не допускають представників ОБСЄ», та закликавши обидві сторони конфлікту (Україну та РФ) виконувати Мінські угоди⁸⁷. Водночас він наголосив, що такі принципи, як територіальна цілісність і суверенна рівність націй, залишалися основоположними, а тому, на думку Ф.-В. Штайнмаєра, для їхнього захисту ОБСЄ та ООН як «сильні багатосторонні організації» повинні були би надати ефективні інструменти для формування майбутнього, заснованого на правилах міжнародного порядку⁸⁸.

⁸⁵ Діяльність України в Раді Безпеки ООН 2016–2017 рр. ...

⁸⁶ Ukraine EXISTS. *Велика Ідея*. URL: <https://biggggidea.com/project/1298/>

⁸⁷ Володимир Єльченко: Москва не виконала жодного зобов'язання за Мінськими домовленостями. *Голос України*. 2016. 2 березня. С. 1.

⁸⁸ Delivering Annual Briefing, Chair of Organization for Security and Cooperation in Europe Voices 'Deep Concern' over Situation in Ukraine. 2016. 29 February. URL: <https://press.un.org/en/2016/sc12263.doc.htm>

Виступаючи того ж дня на РБ ООН, представник України В. Єльченко висловив підтримку пріоритетам головування Німеччини у 2016 р. та високо оцінив її спрямованість щодо пошуку практичних відповідей на серйозні загрози безпеці на просторі ОБСЄ. Він також зазначив, що, незважаючи на зусилля України, ситуація на Донбасі залишалася «нестабільною та схильною до ескалації», оскільки РФ, яка 2014 р. незаконно окупувала АРК та м. Севастополь, а згодом втягнула і Донбас «у кровопролитний конфлікт», після 2015 р. не дотримувалася кроків, спрямованих на виконання Мінських домовленостей, надалі покладаючись на створені нею псевдореспубліки ДНР та ЛНР як на інструмент, який міг би бути активований у будь-який доцільний для Кремля момент, зокрема шляхом ініціювання нових фаз конфлікту. Водночас В. Єльченко наголосив, що офіційний Київ, розглядаючи Мінські угоди як узгоджену основу для мирного врегулювання ситуації на Донбасі, був готовим цілком дотримуватися угод і просуватися вперед у всіх аспектах, враховуючи проведення місцевих виборів, відповідно до національного законодавства та стандартів ОБСЄ, і закласти міцні основи безпеки, «включаючи всеосяжне та стійке припинення вогню та відведення важкого озброєння»⁸⁹. Останній аспект, на думку українського представника, міг бути забезпечений завдяки посиленню можливостей ОБСЄ на місцях спеціальною поліцейською місією під егідою цієї організації. Однак бажаною для України перспективою В. Єльченко вважав і розгорнення на Донбасі миротворчої місії ООН. Однак ні тоді, ні у наступні роки, зокрема через спроби російської дипломатії загальмувати цю ініціативу, вона так і не була втілена в життя⁹⁰. Коли ж у вересні 2017 р. Президент РФ В. Путін раптово запропонував, за згодою з т. зв. ДНР і ЛНР, розмістити миротворців ООН на лінії зіткнення (а не на російсько-українському кордоні, як це пропонували у Києві), і російські делегати подали відповідний проєкт резолюції до РБ ООН, вже Україна відхилила прийняття документа, натомість офіційно

⁸⁹ United Nations Security Council, 7635th meeting Monday, 29 February 2016, 10 a. m., New York...

⁹⁰ Мартинов А. Діяльність української дипломатії у Раді Безпеки ООН (2016–2017 рр.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2018. Вип. 27. С. 151.

повідомивши Генеральному секретарю ООН та Голові РБ ООН власну позицію щодо цього питання⁹¹.

Наприкінці липня 2016 р. російська делегація в ООН заблокувала й запропонований українською стороною проєкт заяви РБ ООН про Крим, у якій відповідні держави-члени висловлювали стурбованість через рішення Президента РФ від 28 липня 2016 р. включити тимчасово окуповану Автономну Республіку Крим і м. Севастополь у Південний федеральний округ РФ та підтверджували свою підтримку суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України⁹².

Після того, як 10 серпня 2016 р. ФСБ РФ заявила про те, що нібито запобігла в ніч на 8 серпня двом спробам прориву на територію Криму «диверсійно-терористичних груп» у складі бійців спецпідрозділів Міноборони України, і про загибель унаслідок сутички військовослужбовця ЗС РФ при, мовляв, одночасних обстрілах із материкової частини України Кримського півострова, 11 серпня 2016 р. українська делегація в РБ ООН виступила із заявою щодо російських провокацій у Криму і підтримки територіальної цілісності України. У відповідь більшість членів РБ ООН (окрім РФ) без застережень підтвердили позицію щодо територіальної цілісності України, включно з Кримом⁹³. Проте через рік, коли 3 серпня 2017 р. Україна закликала ООН засудити вибори губернатора м. Севастополь, Росія заблокувала це голосування⁹⁴.

Упродовж лютого 2017 р. Україна головувала в РБ ООН. Саме напередодні, наприкінці січня 2017 р., відбулася ескалація ситуації під Авдіївкою, де бойовики т. зв. ДНР суттєво активізували обстріли. Це питання перебувало в центрі уваги засідання

⁹¹ Україна довела до відома генсека ООН позицію щодо миротворців на Донбасі. *Укрінформ*. 2017. 6 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2300224-ukraina-dovela-do-vidoma-genseka-onn-poziciu-sodomirotvorciv-na-donbasi.html>

⁹² Делегація Росії в ООН заблокувала проєкт заяви Ради Безпеки про Крим. *LB.ua*. 2016. 29 липня. URL: https://lb.ua/world/2016/07/29/341389_delegatsiya_rossii_oon_zablokirovala.html

⁹³ Радбез ООН беззастережно підтвердив позицію про територіальну цілісність України, – Сльченко. *LB.ua*. 2016. 11 серпня. URL: https://lb.ua/news/2016/08/11/342493_sovbez_oon_bezogovorочно_podverdil.html

⁹⁴ Мартинов А. Діяльність української дипломатії у Раді Безпеки ООН... С. 153.

РБ ООН від 2 лютого 2017 р., під час якого, попри вже традиційні звинувачення зі сторони РФ на адресу офіційного Києва у загостренні ситуації на Донбасі, щоб, мовляв, отримати привід вийти з Мінських домовленостей, більшість держав-членів РБ ООН підтримали тезу заступника Генерального секретаря ООН із політичних питань Дж. Фелтмана щодо того, що в умовах використання на Донбасі «забороненого Мінськими домовленостями важкого озброєння, зокрема реактивних систем залпового вогню, що ставило під загрозу житлові райони, водоочисні споруди та лінії електропередач», ООН «залишатиметься відданою підтримці мирного вирішення конфлікту таким чином, щоб підтримувати суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України»⁹⁵.

Зі свого боку, український представник в ООН В. Єльченко, заявивши, що офіційний Київ і надалі залишається відданим виконанню Мінських угод, у той момент відзначив, що події в Авдіївці вкотре продемонстрували дві тенденції: подальший підри夫 мирного процесу РФ та її «ставлениками на Донбасі», з одночасним намаганням досягати свої політичні цілі шляхом невибіркового застосування сили та недостатню ефективність механізмів, створених у межах «Мінського треку» для уникнення дестабілізації⁹⁶.

Знаковим стало засідання РБ ООН від 13 лютого 2017 р., яке відбулося під головуванням міністра закордонних справ України Павла Клімкіна. Під час зустрічі українській делегації вдалося досягнути одностайного ухвалення першої в історії резолюції щодо захисту критичної інфраструктури від терористичних загроз (2341 (2017)). Зокрема, у документі, співавторами якого, крім України, були ще 46 держав-членів ООН, йшлося про: підвищення рівня обізнаності держав про терористичні загрози для безпеки критичної інфраструктури; посилення стійкості критичної інфраструктури до терористичних атак шляхом заохочення, на основі відповідних стратегій, методів планування, запобігання,

⁹⁵ Thousands of Civilians Risk Losing Access to Basic Necessities as Fighting Escalates in Eastern Ukraine, Security Council Told. 2017. 2 February. URL: <https://press.un.org/en/2017/sc12704.doc.htm>

⁹⁶ United Nations Security Council, 7876th meeting, Thursday, 2 February 2017, 3 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.7876>

регулювання криз і відновлення; зміцнення потенціалу державного та приватного секторів держав для протистояння терористичним загрозам, зокрема шляхом надання їм технічної допомоги; забезпечення кримінальної відповідальності за вчинення терористичних атак, спрямованих на знищення або порушення функціонування критичної інфраструктури, а також за участь у плануванні, підготовці і фінансуванні таких нападів; зміцнення міжнародного та регіонального співробітництва з метою захисту найважливіших об'єктів інфраструктури, зокрема проєктів регіонального сполучення і пов'язаних із ними об'єктів транскордонної інфраструктури; посилення відкритого обміну відповідною інформацією між усіма зацікавленими сторонами та правоохоронними органами⁹⁷.

Окрім того, у лютому 2017 р. під час головування України в РБ ООН були проведені відкриті дебати міністерського рівня з проблематики конфліктів у Європі. Під час них, зокрема, постійний представник США при ООН (з 24 січня 2017 р. – Ніккі Гейлі) заявила, що спроби Росії «дестабілізувати ситуацію в Україні – один із найбільших викликів, з якими сьогодні стикається Європейський континент». У згаданих дебатах взяв участь і Генеральний секретар ООН (з 1 січня 2017 р. – Антоніу Гутерреш), який у своїй доповіді акцентував на тому, що «трагічний конфлікт в Україні свідчить, як локальне насилля може перерости в більш серйозну конфронтацію, яка може викликати геополітичні наслідки, призвести до підриву регіонального та міжнародного миру і безпеки та вплинути на можливість цієї Ради», а тому закликав усі сторони до негайного припинення вогню на Донбасі, а також висловив переконання, що врегулювати ситуацію в Україні можна лише на умовах, що повною мірою гарантують суверенітет, територіальну цілісність та незалежність країни⁹⁸.

⁹⁷ Рада Безпеки ООН ухвалила українську резолюцію та провела відкриті дебати щодо захисту критичної інфраструктури від терористичних атак. *Міністерство закордонних справ України*. 2017. 13 лютого. URL: <https://mfa.gov.ua/news/54673-rada-bezpeki-onn-uhvalila-ukrajinsyku-rezolyuciju-ta-provela-vidkriti-debati-shhodo-zahistu-kritichnoji-infrastrukturi-vid-teroristichnih-atak>

⁹⁸ Онищук Н. Дії Кремля – один із найбільших викликів Європі. *Голос України*. 2017. 23 лютого. URL: <http://www.golos.com.ua/article/284900>

У березні 2017 р. українська сторона провела неофіційне засідання РБ ООН за формулою Арріа «Гібридна війна як загроза міжнародному миру та безпеці», яке стало першим обговоренням проблематики гібридних війн у межах ООН. У квітні того ж року було організовано неофіційне засідання РБ ООН на тему «Вплив зміни клімату на безпеку: зростання рівня морів»⁹⁹. А 9 липня 2017 р., зокрема за сприяння української делегації в ООН, Генеральний секретар цієї організації прибув із офіційним візитом до Києва¹⁰⁰.

Загалом, як влучно відзначив дослідник А. Мартинов, упродовж 2016–2017 рр. «Україна в Раді Безпеки ООН була адвокатом миру і справедливості»¹⁰¹, проте недосконалий механізм прийняття рішень у РБ ООН, залежний від права вето постійних його держав-членів, фактично нівелював більшість дипломатичних здобутків українських дипломатів у цьому органі, зокрема у справі введення миротворців ООН на Донбас на українських умовах, що могло би стати справжньою гарантією остаточного припинення бойових дій принаймні на Сході України (і з активнішим поверненням до порядку денного питання деокупації Криму).

Такі тенденції збереглися і в наступні роки. Показовим у цьому контексті було засідання РБ ООН 26 листопада 2018 р. – після того, як 25 листопада поблизу Керченської протоки у Чорному морі прикордонні катери ФСБ РФ відкрили вогонь по корабельній групі ВМС України; росіяни поранили 6 українських військовослужбовців, захопили 3 кораблі і 24 українських військових взяли в полон.

Так, зустріч РБ ООН наступного дня розпочалася з того, що більшість її членів підтримали порядок денний, запропонований українською стороною, водночас відкинувши російський варіант, відповідно до якого РФ намагалася подавати інцидент

⁹⁹ Діяльність України в Раді Безпеки ООН 2016–2017 рр. *Україна та ООН*. URL: <http://ukraineun.org/ukraine-and-un/161/>

¹⁰⁰ Прес-служба апарату Верховної Ради України. Росія, як сторона конфлікту, має бути позбавлена в ООН права вето. *Голос України*. 2017. 11 липня. С. 2.

¹⁰¹ Мартинов А. Діяльність української дипломатії у Раді Безпеки ООН... С. 159.

у Керченській протоці як вимушені кроки через «порушення кордону РФ». Водночас сама тамтешня конфліктна ситуація, на думку російської сторони, була начебто провокацією української влади, заздалегідь спланованою із західними державами, щоб чинний Президент України П. Порошенко в умовах низьких рейтингів «міг утримати владу та виправдати свої недоліки» шляхом введення воєнного стану¹⁰².

Натомість український представник В. Єльченко, назвавши дії Москви відкритою військовою агресією з метою встановлення морського контролю РФ у цьому районі, заявив, що його співвітчизники діяли згідно з міжнародним правом і двосторонньою угодою щодо Керченської протоки, яка у будь-якому разі була частиною українських територіальних вод. Окрім того, наголошуючи у цій ситуації на цілковитій стриманості України та її повному дотриманні Мінських угод, він попередив, що не можна виключати подальшої ескалації з боку Москви і саме цим обґрунтував рішення української влади оголосити воєнний стан, який, втім, можна скасувати у будь-який момент, і врегулювати ситуацію дипломатичним шляхом. Він також виголосив вимогу негайного звільнення затриманих українських військових і трьох захоплених кораблів, а також закликав до тиску та нових санкцій проти РФ для деескалації напруженості та забезпечення вільного переходу через Керч-Єнікальський канал¹⁰³.

Втім, хоча більшість членів РБ ООН або виступили з нейтральними заявами (наприклад, Болівія та Китай), або однозначно підтримали позицію України (насамперед репрезентанти США, Великобританії, Нідерландів, Польщі, Франції та Швеції), наголосивши на необхідності поважати суверенітет і територіальну цілісність України та засудивши російські дії у Керченській протоці як частину ширшої її агресії на Сході України, все ж через, знову ж таки, право російської делегації на вето, жодних офіційних документів на рівні РБ ООН із цього питання не було затвер-

¹⁰² United Nations Security Council, 8410th meeting, Monday, 26 November 2018, 11.35 a. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.8410>

¹⁰³ Top Political Official Urges Restraint from Ukraine, Russian Federation in Emergency Security Council Meeting on Seized Ukrainian Vessels. 2018. 26 November. URL: <https://press.un.org/en/2018/sc13601.doc.htm>

джено¹⁰⁴. Через декілька місяців у межах глобальної організації офіційна реакція на інцидент таки з'явилася, щоправда, не від РБ ООН – 25 травня 2019 р. Міжнародний трибунал ООН із морського права зобов'язав Росію негайно звільнити 3 судна і всіх членів екіпажів. Однак після збігу місяця, відведеного на інформування про виконання рішення трибуналу, Росія продовжила утримання моряків. Лише 7 вересня 2019 р. після тривалих переговорів відбувся обмін українських в'язнів на російських. Всього додому повернулося 35 українців, враховуючи 24 українських моряків, а ще через 2 місяці, 17 листопада 2019 р., були повернуті й захоплені катери та буксир, щоправда у розграбованому стані.

Подібна ситуація склалася і під час засідання РБ ООН 18 лютого 2020 р., коли розглядали питання щодо стану виконання сторонами Мінських угод. Так, хоча більшість держав-членів РБ ООН не погоджувалися із твердженням російського постійного представника (з 27 липня 2017 р. – Василь Небензя) про те, що українська сторона порушувала домовленості, і натомість підтримали українську територіальну цілісність та незалежність і засудили, вслід за представником України в ООН (ним якраз із грудня 2019 р. замість Володимира Єльченка став Сергій Кислиця), саме офіційну Москву у спробах зірвати мирний процес на Донбасі, зокрема із застосуванням забороненої, згідно з Мінськими домовленостями, зброї, втім жодних офіційних рішень через можливість РФ їх заблокувати так і не прийняли¹⁰⁵.

Врешті, на жаль, малоефективними виявилися й засідання РБ ООН упродовж січня–лютого 2022 р., які, на тлі масового скупчення російських військ на кордоні з Україною, мали на меті стати превентивними щодо можливої повномасштабної агресії РФ проти Української держави.

Так, ще 31 січня 2022 р. на прохання України відбулося засідання РБ ООН щодо загрози російської агресії проти України. Однак воно, де-факто, традиційно обмежилось закликами

¹⁰⁴ United Nations Security Council, 8410th meeting, Monday, 26 November 2018, 11.35 a. m., New York...

¹⁰⁵ Upcoming Period Will Be Crucial to Resolution of Conflict in Ukraine, International Officials Tell Security Council. 2020. 18 February. URL: <https://press.un.org/en/2020/sc14112.doc.htm>

представників РБ ООН від західних держав до «вирішення ситуації вздовж російсько-українського кордону лише дипломатичним шляхом», із обов'язковою повагою до суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України в межах її кордонів та «утримання від провокаційної риторики та дій і максимізації шансів на успіх демократії»¹⁰⁶.

Російський постпред у РБ ООН В. Небензя взагалі висловив обурення з того, що, мовляв, саме країни Заходу, насамперед США, «нагнітали паніку», намагаючись втрутитися у внутрішні справи РФ щодо розміщення власних ЗС на своїй території, в той час, коли начебто навіть керівництво України, включно з Президентом та міністром оборони, не бачило у діяльності російської сторони небезпеки¹⁰⁷.

Практично у такому ж руслі відбулося засідання РБ ООН й 17 лютого 2022 р. щодо безпекової ситуації навколо України через концентрацію російських військ по всьому кордону. Врешті, під час згаданої зустрічі заступниця Генерального секретаря з політичних питань та миротворчості Розмарі Ді Карло була вимушена констатувати, що хоча досі Комплекс заходів із імплементації Мінських угод 2015 р. залишався односторонньо схваленою РБ ООН основою для мирного врегулювання війни на Сході України шляхом переговорів, утім до початку 2022 р. дипломатичні переговори як у Нормандському форматі, так і на рівні Тристоронньої контактної групи фактично зайшли в глухий кут¹⁰⁸. І це – на тлі, коли, як зауважував під час зустрічі державний секретар США Ентоні Блінкен, «Москва скупчила понад 150 тисяч військ біля кордонів України, і хоча вона заявляє, що скорочує ці сили, дані розвідки на місці вказують на те, що атака неминуча і може відбутися найближчими днями»¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Situation along Russian Federation-Ukraine Border Can Only Be Resolved through Diplomacy, Political Affairs Chief Tells Security Council. 2022. 31 January. URL: <https://press.un.org/en/2022/sc14783.doc.htm>

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ With Events Evolving Rapidly in Ukraine, Political Affairs Chief Calls for Diplomacy, Maximum Restraint, as Security Council Evaluates Minsk Accords. 2022. 17 February. URL: <https://press.un.org/en/2022/sc14795.doc.htm>

¹⁰⁹ United Nations Security Council, 8968th meeting, Thursday, 17 February 2022, 10 a. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.8968>

Малодієвою виявилася й зустріч РБ ООН 21 лютого 2022 р., скликана українською стороною у відповідь на визнання В. Путіним незалежності т. зв. ДНР і ЛНР, під час якого більшість делегатів вкотре, хоч і засудили дії російської влади, які були посяганням на «права України, її територіальну цілісність та суверенітет, що є несумісним з принципами Статуту ООН», все ж, окрім «особливої стурбованості», того вечора мало що озвучували та навіть у таких радикалізованих умовах надалі закликали «продовжувати діалог», щоб «подолати розбіжності щодо регіональної безпеки та врегулювання конфлікту на сході України»¹¹⁰.

За таких обставин зрозуміло, чому наступне засідання РБ ООН, яке розпочалося 23 лютого 2022 р. о 21:30 за вашингтонським часом (04:30 24 лютого за Києвом), відбувалося вже на тлі проголошення В. Путіним «спеціальної воєнної операції» та початку російського повномасштабного вторгнення до України у супроводі масованих ракетних ударів. Але навіть тоді, коли по українській території російські військові почали наносити перший масований ракетний обстріл та розгорнули активний наступ із сходу, півночі та півдня, у РБ ООН більшість делегатів хоч уже традиційно і засуджували порушення РФ міжнародного права та Статуту ООН, що загрожувало «вибухом регіонального конфлікту із розпалюванням глобальної гуманітарної кризи, якої не було з часів Другої світової війни», та вкотре підтримали відновлення територіальної цілісності України і збереження її суверенітету, все ж їхні заяви того вечора й надалі обмежувалися закликами світової спільноти до російської сторони щодо деескалації ситуації в Україні, уособленими у промові Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша, яке завершувалося зверненням до Президента РФ Володимира Путіна із головним меседжем стримати російські війська від наступу на Україну, щоб «дати миру шанс». Однак характерно, що у відповідь такі заклики отримали хіба що репліку постійного представника РФ у РБ ООН В. Небензи (який, за іронією долі, саме у лютому 2022 р. головував на засіданнях) про те, що, мовляв, насправді «трагедія України»

¹¹⁰ Conflict in Ukraine Must Be Averted 'at All Costs', Political Affairs Chief Tells Security Council as Delegates Reject Moscow's Recognition of Donetsk, Luhansk. 2022. 21 February. URL: <https://press.un.org/en/2022/sc14798.doc.htm>

розпочалася 2014 р., коли нова українська влада, яка очолила державу після Революції Гідності (делегат РФ трактував її як «нелегітимний державний переворот») «навелася зброю та літаки на російськомовних громадян східного регіону країни, замість того, щоб вести з ними діалог», і начебто саме у відповідь на такі «провокації Києва проти Донбасу», що тривали протягом 8 років, РФ і вирішила підтримати звернення керівників т. зв. ДНР та ЛНР до російської влади за військовою підтримкою, відповідно до підписаних 21 лютого 2022 р. «двосторонніх угод про співпрацю»¹¹¹.

До засідання 25 лютого 2022 р. з ініціативи представників Албанії та США було підготовано проєкт резолюції РБ ООН, у якому засуджували дії РФ на території України, підтверджували свою відданість суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів та закликали Москву негайно припинити застосування сили і вивести війська з української території. Окрім того, проєкт документа, з-поміж іншого, констатував, що внаслідок агресії РФ порушила п. 4 ст. 2 Статуту ООН щодо зобов'язання утримуватися від погроз чи використання застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави. Водночас засуджувалося рішення офіційної Москви від 21 лютого 2020 р. щодо статусу певних районів Донецької та Луганської областей України і стверджувалася вимога, щоб Москва негайно та безумовно скасувала це рішення, оскільки воно порушувало суверенітет і територіальну цілісність України. Зрештою, у проєкті резолюції прописувався заклик до сторін дотримуватися Мінських домовленостей, продовжувати конструктивну роботу у відповідних міжнародних рамках, зокрема Нормандському формату та Тристоронній контактній групі, сприяти безпечному і безперешкодному доступу гуманітарної допомоги для тих, хто її потребує, для захисту цивільних осіб, зокрема дітей, а на адресу Генерального секретаря ООН, її держав-членів, різних міжнародних та регіональних організацій – підтримувати спроби деескалації, своєчасно й ефективно реагувати на гумані-

¹¹¹ United Nations Security Council, 8974th meeting, Wednesday, 23 February 2022, 9.30 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.8974>

тарну кризу та кризу біженців, яка виникла внаслідок агресії РФ проти України¹¹².

Однак попри те, що проєкт отримав під час голосування підтримку 11 членів РБ ООН, на нього наклала вето РФ, а представники Китаю, Індії та ОАЕ утрималися, і документ так і не був прийнятий. Знаковими у цьому контексті стали слова албанського представника в РБ ООН Феріта Ходжі, який після безуспішного голосування відзначив, що «сьогоднішній день запам'ятається надовго, оскільки наші діти – майбутні покоління – знатимуть, хто виступав за повагу до людського життя, міжнародного права та порядку і солідарності з Україною, щоб діти, жінки і чоловіки могли жити вільно, у мирі та гідності. І згадують, хто був проти цього»¹¹³.

Вже 27 лютого 2022 р. у РБ ООН вдалося ухвалити Резолюцію 2 623, яка передбачала скликання екстреної спеціальної сесії ГА ООН щодо України¹¹⁴. Хоч і цей проєкт документа підтримали 11 із 15 країн-членів РБ ООН, РФ проголосувала проти, а представники Китаю, ОАЕ та Індії утрималися, втім, оскільки це була процедурна постанова, жоден постійний член РБ ООН не міг використовувати право вето, резолюція була затверджена і стала юридичною підставою для скликання Одинадцятої надзвичайної спеціальної сесії ГА ООН, присвяченої вторгненню Росії в Україну в 2022 р.¹¹⁵. Цікаво, що механізм ухвалення Резолюції 2 623 для скликання екстреної сесії ГА ООН був загалом 13-м випадком в історії ООН (і 8-м таким скликанням за рішенням РБ ООН), відколи вперше був введений поруч із резолюцією ООН «Єдність заради миру» 1950 р.¹¹⁶.

Однак, на жаль, свавільне застосування РФ права вето фактично унеможливило подальшу продуктивну роботу РБ ООН у

¹¹² Draft resolution (S/2022/155) vetoed by Russian Federation, 11-1-3, 25 February 2022, New York. URL: <https://undocs.org/en/S/2022/155>

¹¹³ United Nations Security Council, 8979th meeting Friday, 25 February 2022, 5 p. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.8979>

¹¹⁴ Resolution 2623 (2022), adopted by the Security Council at its 8980th meeting, on 27 February 2022. URL: [https://undocs.org/en/S/RES/2623\(2022\)](https://undocs.org/en/S/RES/2623(2022))

¹¹⁵ Security Council Calls Emergency Special Session of General Assembly on Ukraine Crisis, Adopting Resolution 2623 (2022) by 11 Votes in Favour, 1 Against, 3 Abstentions. 2022. 27 February. URL: <https://press.un.org/en/2022/sc14809.doc.htm>

¹¹⁶ Тодоров І., Тодорова Н. ООН у протидії російській агресії в Україні. *Геополітика України: історія і сучасність*: зб. наук. праць. Ужгород, 2023. Вип. 1(30). С. 36.

контексті війни в Україні. Зокрема, 30 вересня 2022 р. російська сторона заблокувала проєкт резолюції РБ ООН, у якому закликали не визнавати жодних змін статусу тимчасово окупованих територій України після оголошеного росіянами «приєднання» ДНР, ЛНР, Запорізької та Херсонської областей до РФ (Китай, Індія, Габон і Бразилія під час голосування утримались)¹¹⁷.

Та й у самі засідання РБ ООН російська делегація вносила деструктив: 4 квітня 2022 р. російське представництво на засіданні цього органу (яке з 1 квітня 2022 р. протягом місяця там ще й головувало!) заперечувало свою причетність до масового вбивства цивільних громадян в Україні, зокрема у місті-супутнику Києва – Бучі; 6 червня 2022 р. представник РФ у РБ ООН В. Небензя заперечив відповідальність Росії за продовольчу кризу у світі; у серпні 2022 р. РФ відмовилася демілітаризувати Запорізьку АЕС; 21 жовтня 2022 р. російська делегація бойкотувала засідання РБ ООН, на якому розглядалося питання надання РФ іранських ударних безпілотних апаратів; 3 листопада 2022 р. РБ ООН відхилила російські пропозиції щодо розгляду теми видуманих російськими пропагандистами «американських біологічних лабораторій в Україні»¹¹⁸. Зі свого боку, наприклад, 23 березня 2022 р. РФ разом із Китаєм намагалися здобути в РБ ООН підтримку у голосуванні за власну резолюцію, яка закликала «до припинення вогню для евакуації цивільного населення, яке досягнуто на основі переговорів». Однак від підтримки «миротворчого» документа, який представники західних держав назвали «цинічним» та «образливим», бо одними із його співавторів були делегати самої держави-агресора, утрималися 13 членів РБ ООН, і його не ухвалили навіть без застосування будь-яким із постійних членів цього органу права вето¹¹⁹.

¹¹⁷ Security Council Fails to Adopt Resolution Condemning Moscow's Referenda in Ukraine's Occupied Territories, as Permanent Member Employs Veto. 2022. 30 September. URL: <https://press.un.org/en/2022/sc15046.doc.htm>

¹¹⁸ Віднянський С. ООН та українська дипломатія в боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України в умовах російсько-української війни. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2023. Вип. 32. С. 31–35.

¹¹⁹ Security Council Fails to Adopt Text Demanding Civilian Protection, Unhindered Humanitarian Access in Ukraine, as 13 Members Abstain. 2022. 23 March. URL: https://press-un-org.translate.goog/en/2022/sc14838.doc.htm?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=wapp

Певним контрзаходом щодо таких російських зловживань у межах РБ ООН стала Резолюція A/RES/76/262 ГА ООН, ухвалена 26 квітня 2022 р., яка, з-поміж іншого, вимагає від постійних членів РБ ООН обґрунтовувати використання права вето, а у разі його застосування – щоразу скликати ГА ООН протягом 10 робочих днів для проведення дебатів щодо ситуації, стосовно якої було висловлено відповідну заборону¹²⁰.

Та й українська сторона не стояла осторонь цих процесів: 26 грудня 2022 р. МЗС України опублікувало заяву щодо нелегітимності перебування РФ у РБ ООН та ООН загалом, аргументуючи свою позицію тим, що РФ зайняла крісло постійного члена РБ ООН в обхід визначених Статутом ООН процедур, фактично узурпувавши місце СРСР у РБ ООН, та й чинний Статут ООН не містить слів «Російська Федерація», а сама держава, чиї «три десятиліття ... незаконного перебування в ООН позначені війнами та захопленням територій інших країн, силовою зміною міжнародно визнаних кордонів, намаганнями задовольнити загарбницькі та неоімперські амбіції», очевидно не була миролюбною, що відповідно до п. 1 ст. 4 Статуту ООН, було одним із ключових критеріїв для членства у цій світовій організації¹²¹.

Хоча РБ ООН почасти надалі залишалася (і залишається) трибуною, з якої репрезентанти РФ досі мають можливість пропагувати свої наративи, однак й Україна упродовж 2022–2023 рр. отримала можливість використовувати її як майданчик для міжнародної комунікації, об'єднання довкола себе світової спільноти та безпосереднього ознайомлення з українським порядком денним у контексті російської агресії.

Так, поруч із регулярними виступами постійного представника України в ООН С. Кислиці на засіданнях РБ ООН, присвяче-

¹²⁰ Resolution A/RES/76/262 «Standing mandate for a General Assembly debate when a veto is cast in the Security Council», adopted by the General Assembly on 26 April 2022. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/A_RES_76_262.pdf

¹²¹ Заява МЗС України щодо нелегітимності перебування Російської Федерації в Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у цілому. *Міністерство закордонних справ України*. 2022. 26 грудня. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nelegitimnosti-perebuvannya-rosijskoyi-federaciyi-v-radi-bezpeki-onn-ta-organizaciyi-obyednanih-nacij-u-cilomu>

них російсько-українській війні (під час яких йому чи не щоразу доводилося опонувати пропагандистським кліше російського постпреду В. Небензі), у зустрічах РБ ООН періодично брали участь й представники української влади.

Наприклад, 22 вересня 2022 р. у роботі РБ ООН взяв участь міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба. У промові, проголошеній через день після оголошення В. Путіним у РФ часткової мобілізації та на тлі розвитку Слобожанського контрнаступу ЗСУ, український міністр наголосив, що попри будь-які спроби росіян якомога швидше поповнити своє військо новобранцями, війни їм ніколи не виграти, а відповідальність за агресію проти суверенної держави буде невідворотною: «Путін оголосив мобілізацію, але насправді він оголосив усьому світові про свою поразку ... Сьогодні кожен українець – це зброя, готова захищати Україну та принципи статуту ООН. Росія зазнає поразки та понесе повну відповідальність за злочин агресії та всі воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин геноциду, які постали через цю агресію. Відповідальність Росії є ключовим елементом міжнародного миру та безпеки»¹²². У цьому контексті Д. Кулеба закликав МКС та всі країни, які підтримують Українську державу, спільно працювати над збором доказів російських злочинів та створенням Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України¹²³. Тоді ж очільник зовнішньополітичного відомства України закликав світову громадськість підтримати запропоновану офіційним Києвом «Формулу миру» (Київський безпековий договір) «як універсальний механізм, який можна застосувати до інших країн і контекстів для зміцнення регіональної та глобальної архітектури безпеки», та висловив вдячність Генеральному секретареві ООН А. Гутеррешу та турецькій стороні за сприяння започаткуванню у липні 2022 р. Чорноморської зернової ініціативи (дві окремі угоди з різними змістами: між РФ

¹²² Виступ Міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби на засіданні Ради Безпеки ООН щодо агресії Росії проти України. *Міністерство закордонних справ України*. 2022. 23 вересня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vystup-ministra-zakordonnykh-sprav-ukrainy-dmytra-kuleby-na-zasidanni-rady-bezpeky-onn-shchodo-ahresii-rosii-proty-ukrainy>

¹²³ Там само.

та ООН за участю Туреччини; між Україною та ООН за участю Туреччини), яка дала змогу Україні відновити морський експорт зерна після початку повномасштабного вторгнення РФ¹²⁴.

На жаль, відзначаючи ще у вересневому виступі 2022 р. загрозу зриву російською стороною у будь-який момент зернової угоди, у своїй доповіді на РБ ООН 18 липня 2023 р. Д. Кулебі довелося вже констатувати, що «Росія вбила “Зернову угоду”», і звернутися до всіх держав-членів ООН «твердо вимагати від РФ відновлення участі в угоді та припинення голодних ігор». Міністр окремо привернув увагу РБ ООН до загрози окупації Росією Запорізької АЕС, у контексті роковин збиття РФ пасажирського літака рейсу МН17 міністр нагадав, що цей злочин є яскравим прикладом російської брехні та зловживання її незаконною присутністю у РБ ООН. Підсумовуючи, Д. Кулеба наголосив, що «майбутня реформа РБ ООН має включати ключовий компонент – рішення позбавити Росію її незаконно отриманого статусу постійного члена Радбезу та пов'язаного з цим право вето», щоб цей постійно діючий орган ООН знову міг справді виконувати своє пряме призначення – забезпечувати мир та безпеку у світі¹²⁵.

Врешті на засіданнях РБ ООН виступав і Президент України Володимир Зеленський. Так, у своїй онлайн-промові від 5 квітня 2022 р. він звернув увагу членів РБ ООН на воєнні злочини, скоєні російськими окупантами в Україні, зокрема у м. Буча, що неподалік Києва, яке напередодні він відвідав після деокупації: «Я звертаюся до вас від імені народу, який щоденно вшановує пам'ять загиблих. Щоденно, зранку. Пам'ять загиблих мирних людей. Яких убивали пострілом у потилицю або в око після катувань. Яких розстрілювали просто на вулицях. Яких кидали в криниці, щоб вони там загинули в стражданнях. Яких убивали у квартирах, у будинках, підриваючи гранатами. Давили танками просто в цивільних автівках посеред дороги. Заради задоволення ... Чим це відрізняється від того, що робили терористи ДАШ

¹²⁴ Там само.

¹²⁵ Дмитро Кулеба на Радбезі ООН закликав змусити РФ повернутися до «Зернової ініціативи» та припинити голодні ігри. *Міністерство закордонних справ України*. 2023. 18 липня. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-na-radbezi-oon-zaklikav-zmusiti-rf-povernutisya-do-zernovoyi-initsiativi-ta-pripiniti-golodni-igri>

[Ісламська держава Іраку та Леванту – П. А.] на захопленій ними території? Хіба що тим, що це робить постійний член Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Руйнує внутрішню єдність держав. Руйнує державні кордони ... Проводить послідовну політику знищення етнічної та релігійної різноманітності. Розпалює війни та свідомо веде їх так, щоб убити якнайбільшу кількість звичайних мирних людей. Щоб якнайбільше зруйнувати звичайні мирні міста. Щоб залишити в країні, куди заводить свої війська, тільки руїни та масові поховання ... Підтримує на державному рівні ненависть і намагається експортувати її в інші держави за допомогою своєї системи пропаганди й політичної корупції. Провокує глобальну продовольчу кризу, яка може призвести до голоду в державах Африки, в державах Азії й точно закінчиться масштабним політичним хаосом у країнах, де стабільність продовольчих цін – базовий чинник внутрішньої безпеки ... Масові вбивства у нашому місті Бучі – це, на жаль, лише один із багатьох прикладів того, що здійснюють окупанти на нашій землі ... А є ще багато інших таких місць, про які світу ще тільки доведеться дізнатися повну правду: Маріуполь, Харків, Чернігів, Охтирка, Бородянка та ще десятки, десятки українських громад, кожна з яких – як Буча»¹²⁶.

У ситуації, коли запобіжники міжнародної безпеки, зокрема й РБ ООН, та й сама ООН загалом, продемонстрували свою неефективність, на думку В. Зеленського, вкрай необхідним було якнайшвидше реформувати ці структури, відповідно до сучасних викликів, і розпочати зі змін щодо застосування постійними членами РБ ООН права вето, яке, за словами Президента України, РФ перетворила на «право смерті», чим фактично підірвала «всю архітектуру глобальної безпеки». Водночас, на думку українського Глави Держави, ефективною мала би знову стати робота Міжнародного кримінального суду ООН, щоб у результаті російські воєнні злочинці отримали справедливі вироки та понесли відповідальність. Інакше, як попереджав В. Зеленський,

¹²⁶ Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 5 квітня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-onn-74121>

світові загрожуватиме порядок, за якого «кожна з держав зможе розраховувати тільки на силу зброї, щоб гарантувати собі безпеку, а не на міжнародне право, не на міжнародні інституції»¹²⁷.

Під час наступної доповіді на РБ ООН 28 червня 2022 р., після серії масованих ракетних атак по всій Україні, В. Зеленський закликав членів РБ ООН виключити РФ із її складу, створити трибунал для розслідування дій російських військових на українській території, позбавити російську делегацію повноважень у ГА ООН та запровадити на рівні діяльності цієї організації юридичне визначення поняття «держава-терорист» та відповідні покарання за такі дії¹²⁸.

Після російського ракетного удару по залізничній станції Чаплине на Дніпропетровщині, унаслідок якого за офіційною інформацією загинуло 25 та поранено і травмовано понад 30 людей, 24 серпня 2022 р. у зверненні до РБ ООН В. Зеленський вкотре закликав її членів притягнути РФ до відповідальності за злочин агресії проти України. «Щоб будувати майбутнє, потрібно залишити на смітнику історії те, що завжди заважало людству жити в мирі, а саме: агресію й колонізаторські амбіції, тобто те, з чим Росія прийшла в Україну. І я вірю, що ми справді зможемо побудувати майбутнє», – підсумовував того дня у своєму виступі Президент України¹²⁹.

Втім і через місяць, 27 вересня, йому в онлайн-довіді перед РБ ООН довелося констатувати, що «Росія порушує міжнародний правопорядок і руйнує масив міжнародного права, постійно провокує ескалацію й постійно відповідає на будь-які пропозиції розмов новою жорстокістю на полі бою, ще більшими кризами й погрозами для України та світу», зокрема проігнорувавши заклик

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Потрібно, щоб Росія припинила вбивати людей, потрібно притягти її до відповідальності за тероризм – виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 28 червня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/potribno-shob-rosiya-pripinila-vbivati-lyudej-potribno-prity-76109>

¹²⁹ Росія має бути притягнута до відповідальності за злочин агресії проти України, відповідна резолюція буде подана на розгляд 77-ї сесії ГА ООН – Володимир Зеленський. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 24 серпня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rosiya-maye-buti-prityagnuta-do-vidpovidalnosti-za-zlochyn-a-77301>

МАГАТЕ до негайної деокупації Запорізької АЕС та припинення будь-яких ворожих дій проти атомних об'єктів України, постійно погрожуючи застосувати ядерну зброю, оголосивши часткову мобілізацію, провівши на окупованій території псевдореферендуми із подальшою загрозою її протиправної анексії – «найбрутальнішого порушення Статуту ООН». У відповідь український Глава Держави спонукав до подальшої повної ізоляції РФ у міжнародних організаціях, а саме виключення як постійного члена з РБ ООН, делегітимізації персонально російського Президента В. Путіна, впровадження нових і жорсткіших санкцій проти Росії з одночасним продовженням необхідної оборонної та фінансової допомоги Україні для забезпечення поразки агресора та надання офіційному Києву чітких юридичних обов'язкових гарантій колективної безпеки з паралельним формуванням відповідної архітектури глобальної безпеки та миру¹³⁰.

До рішучого засудження світовою спільнотою російських воєнних злочинів проти України, зокрема енергетичного терору, який призвів до блекауту, В. Зеленський апелював й у зверненні до РБ ООН в ніч на 24 листопада 2022 р., закликаючи партнерів офіційного Києва до активнішого надання ефективних систем протиповітряної та протиракетної оборони й імплементації запропонованої українською стороною «Формули миру», презентованої 15 листопада 2022 р. на саміті G-20 в Індонезії¹³¹.

Врешті, виступаючи 20 вересня 2023 р. особисто у залі РБ ООН, Президент України детальніше презентував український мирний план, особливо зосередившись на його п'ятому пункті, який безпосередньо стосувався виконання Статуту ООН та відновлення територіальної цілісності України і світового порядку. Так, пропонуючи реформування ООН загалом і РБ зокрема, Гла-

¹³⁰ Виступ Президента Володимира Зеленського на засіданні Ради Безпеки ООН, скликаному за ініціативою України. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 27 вересня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-volodimira-zelenskogo-na-zasidanni-radi-be-78053>

¹³¹ Україна пропонує ухвалити резолюцію про засудження енергетичного терору – виступ Президента Володимира Зеленського на засіданні Ради Безпеки ООН, скликаному після ракетних ударів РФ. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 24 листопада. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-proponuye-uhvaliti-rezolyuciyu-pro-zasudzhennya-ene-79381>

ва Держави закликав рішуче переглянути правила застосування права вето у залі РБ ООН, незаконне перебування РФ у кріслі постійного її члена, розширення постійного представництва націй у цьому органі та кращого удоступнення до участі у його роботі для всіх членів ГА ООН, яких не визнано агресором, а також розробити дієву систему превенції агресій через раннє реагування на дії, спрямовані проти територіальної цілісності та суверенітету держав¹³².

«Коли я готував Українську формулу миру, – зауважував В. Зеленський, – я брав силу для її пунктів виключно з принципів Статуту ООН та резолюцій, які були ухвалені Генеральною Асамблеєю. Саме це й дає змогу Українській формулі миру ставати глобальною. Нації, які долучаються до роботи з Формулою, усвідомлюють, що працюють заради міжнародного порядку, заснованого на правилах, заради захисту територіальної цілісності й суверенітету держав, захисту людських прав, недопущення агресій та геноцидної політики. Природно, що епіцентром такої роботи має бути ця зала – зала Ради Безпеки ООН і ще більшою мірою – зала Генеральної Асамблеї ... Таким чином усі нації світу, які поважають мир, можуть реально взяти участь у поверненні саме миру. Співпраця – це завжди ключове слово для України в міжнародних відносинах. Саме це слово ключове, саме для миру. Тож хай панує мир! Хай сильнішими стають наші з вами інституції та наша з вами співпраця»¹³³.

Однак поки що на рівні РБ ООН така співпраця, попри певне реформування 2022–2023 рр., виглядає хіба майбутньою перспективою, а не вже наявною практикою, і доводиться констатувати, що упродовж 9 років РБ ООН, з одного боку, була майданчиком, який давав змогу українській делегації доносити власні меседжі світовій спільноті та здобути солідарність зі сторони її більшості (особливо західних партнерів), але з іншого – у його межах так і не було ухвалено жодного документа, у якому

¹³² Застосування права вето потребує реформування, і це може стати ключовою реформою ООН – виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2023. 20 вересня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zastosuvannya-prava-veto-potrebuye-reformuvannya-i-ce-mozhe-85745>

¹³³ Там само.

безпосередньо засуджувалася російська збройна агресія впродовж 2014–2023 рр. (хоча відповідні проекти резолюцій і готувалися до голосування та робилися усні заяви щодо цього), а РФ і досі представлена у цьому органі як постійний член, який не лише не зволікає за кожної нагоди поширювати наративи російської пропаганди, але й накладати право вето на не вигідних для себе голосуваннях.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. Результативнішою за діяльність РБ ООН виявилася робота ГА ООН – головного дорадчого, директивного та представницького органу ООН, який, на відміну від РБ, не був обтяжений обмеженнями, спровокованими правом вето, яким зловживала РФ.

Так, якщо на рівні РБ ООН із початком окупації російськими військами АРК офіційної реакції досягнути не вдалося, у залі ГА ООН 27 березня 2014 р. на 68-й сесії ухвалили Резолюцію про територіальну цілісність України № 68/262. Авторами документа були Німеччина, Канада, Коста-Рика, Литва, Польща та Україна. Згодом до співавторства долучилася ще велика кількість країн, серед яких: Австралія, Австрія, Бельгія, Хорватія, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Грузія, Швеція, Туреччина, Велика Британія, США, Ісландія, Італія, Японія, Норвегія та інші (сукупно 41 держава)¹³⁴.

У зазначеній вище резолюції констатовано, що ГА ООН: підтверджувала свою відданість суверенітету, політичній незалежності, єдності та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах; закликала всі держави відмовитися і утримуватися від дій, спрямованих на часткове чи повне порушення національної єдності та територіальної цілісності України, включно з будь-якими спробами змін кордонів Української держави через загрози чи використання сили або інших незаконних засобів; спонукала всі сторони негайно здійснити мирне вирішення «ситуації щодо України» через «прямий політичний діалог», будучи стриманими та утримуючись від односторонніх дій і «запальної риторики, яка може посилювати напруженість» та повноцінно долучатися до міжнародних посередницьких зусиль;

¹³⁴ General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region. 2024. 27 March. URL: <https://press.un.org/en/2014/ga11493.doc.htm>

привітала зусилля ОБСЄ та інших міжнародних і регіональних організацій зі сприяння захисту прав усіх осіб в Україні, зокрема тих, які належали до меншин; наголосила, що референдум, проведений в АРК та в Севастополі 16 березня 2014 р., не мав чинності, а тому не міг бути жодною основою для будь-якої зміни статусу Криму та м. Севастополь; закликала всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати жодних змін статусу АРК і м. Севастополь на підставі вищезазначеного референдуму та утримуватися від будь-яких дій у цьому контексті. Водночас у документі ніяк не засуджували безпосередньо дії Росії, не згадували факту окупації Криму російськими збройними силами та чітко не вказували, що сам півострів та м. Севастополь є невід'ємними частинами України (втім, оскільки станом на час прийняття згадуваної резолюції жодна міжнародна інституція не визнала їх російську окупацію, вочевидь варто трактувати, що вміщена у цій резолюції формула «міжнародно визнані кордони» включає і ці території до України)¹³⁵.

Проект постанови підтримали голосами 100 держав-членів ООН разом із її авторами, натомість «проти» були 11 (Росія, Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирія, Зімбабве, Венесуела), 58 країн «утрималося» (включно з Китаєм, чий представник заявив, що його держава «не бажає подальшої конфронтації» ситуації щодо України), а 24 країни взагалі не брали участі у голосуванні¹³⁶.

Попри те, що прийнята резолюція стала фактично першою вагомою відповіддю міжнародної спільноти на розгортання російської збройної агресії проти Української держави, на жаль, вона (як і решта таких документів ГА ООН) була лише рекомендаційною і не могла дієво запобігти деокупації Кримського півострова. Окрім того, через декілька тижнів російські війська розпочали окупацію й частини Донецької та Луганської областей, у відповідь на що Україна 12 квітня 2014 р. розпочала АТО на Сході України.

¹³⁵ Resolution 68/262. «Territorial integrity of Ukraine» adopted by the General Assembly on 27 March 2014. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/68/262>

¹³⁶ General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crime Region. 2014. 27 March. URL: <https://press.un.org/en/2014/ga11493.doc.htm>

Тим не менше, ГА ООН під час засідання 19 грудня 2016 р. у ході 71-ї сесії схвалила Резолюцію щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованих Російською Федерацією АР Крим та м. Севастополь № 71/205. Текст документа, який перед цим 15 листопада 2016 р. був підтриманий 73 державами у Третньому комітеті (з прав людини) ГА ООН, внесла на розгляд всієї ГА ООН українська делегація. Тоді ще заступник міністра закордонних справ України С. Кислиця (майбутній представник України в ООН), презентуючи колегам проєкт резолюції та закликаючи всі держави світу підтримати його, відзначав: «Ті, хто страждає від рук окупаційного режиму в Криму, налякані і безпорадні. Вони живуть без будь-яких шансів захистити свої права, протестувати або бути почутими. Україна докладе всіх зусиль, щоб змусити Російську Федерацію забезпечити дотримання її обов'язків як окупаційної влади відповідно до міжнародного права, а також для забезпечення безпечного і безперешкодного доступу міжнародних правозахисних механізмів на тимчасово окупований півострів для здійснення моніторингу та звітності про ситуацію відповідно до їхнього мандату»¹³⁷.

У тексті Резолюції № 71/205 цього разу недвозначно відзначалося, що ГА ООН засуджувала як тимчасову окупацію частини території України (АРК та м. Севастополь) РФ, не визнаючи російську анексію півострова, так і зловживання, заходи та практику дискримінації жителів тимчасово окупованого Криму, включаючи кримських татар, а також українців та осіб, які належать до інших етнічних і релігійних груп, із боку російської окупаційної влади. Зокрема, у резолюції згадували про факти окремих позасудових убивств, викрадень, насильницьких зникнень, політично вмотивованих судових переслідувань, дискримінації, залякувань, насильства, свавільних затримань, катувань та жорстокого поводження із затриманими та їх переміщення з Криму до РФ, порушень інших фундаментальних свобод, зокрема свободи висловлення поглядів, релігії чи переконань, права на мирні зібрання¹³⁸.

¹³⁷ United Nations General Assembly, 65th plenary meeting, Monday, 19 December 2016, 10 a. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/A/71/PV.65>

¹³⁸ Resolution 71/205. «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)» adopted by the General Assembly on 19 December 2016. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/71/205>

У цьому контексті у документі закликали РФ: дотримуватися усіх своїх зобов'язань згідно з чинним міжнародним правом як держава-окупант; ужити всіх необхідних заходів для негайного припинення всіх зловживань проти жителів Криму, зокрема дискримінаційних заходів і практики, свавільних затримань, катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також скасувати все дискримінаційне законодавство; негайно звільнити громадян України, які були незаконно затримані та засуджені без урахування елементарних стандартів правосуддя, а також тих, хто був переправлений через міжнародно визнані кордони з Криму до РФ; вирішити проблему безкарності та забезпечити, щоб особи, винні у зловживаннях, несли відповідальність перед незалежним судовим органом; створювати та підтримувати безпечне та сприятливе середовище для того, щоб журналісти і правозахисники могли виконувати свою роботу незалежно та без неправомірного втручання в Криму; дозволити відновлення культурних і релігійних установ; негайно скасувати рішення про визнання Меджлісу кримсько-татарського народу екстремістською організацією та заборону його діяльності, а також скасувати рішення про заборону лідерам Меджлісу в'їзду до Криму; повністю та негайно співпрацювати з Управлінням Верховного комісара ООН із прав людини, ОБСЄ та РЄ щодо ситуації з правами людини в Криму¹³⁹.

Водночас у документі ГА ООН висловила прохання Генеральному секретарю ООН шукати шляхи та засоби, зокрема шляхом консультацій із Верховним комісаром ООН із прав людини та відповідними регіональними організаціями, для забезпечення безпечного та безперешкодного доступу до Криму за допомогою встановлених регіональних і міжнародних механізмів моніторингу прав людини, щоб дозволити їм виконувати свій мандат, закликала РФ забезпечити належний і безперешкодний доступ міжнародних моніторингових місій з прав людини та правозахисних неурядових організацій до Криму, визнаючи, що міжнародна присутність у Криму мала першочергове значення для запобігання подальшому погіршенню ситуації, попросила Управління Верховного комісара ООН із прав людини

¹³⁹ Ibid.

підготувати спеціальну тематичну доповідь про ситуацію з правами людини у тимчасово окупованій АРК та м. Севастополь відповідно до наявного мандату та в межах наявних ресурсів моніторингової місії з прав людини в Україні, яка наразі фінансувалася з добровільних внесків та вирішила продовжити розгляд цього питання і на своїй наступній – 72-й – сесії¹⁴⁰.

Фактично в Резолюції № 71/205 вперше в офіційних документах ООН РФ визнано державою-окупантом, а територію Кримського півострова та Севастополя – тимчасово окупованою територією. Водночас, як і раніше, на рівні ГА ООН підтверджувалася єдність та територіальна цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів і відкрито засуджувалася незаконна окупація частини українських теренів. Врешті, вона містила й повідомлення про реальні випадки позасудових страт, викрадень, політично вмотивованих переслідувань, дискримінацію і залякування, тортури і жорстоке поводження із затриманими на окупованому півострові.

Як наслідок, «за» ухвалення такого варіанту резолюції проголосувало 70 держав, «проти» – 26 (зокрема, Білорусь, Венесуела, Вірменія, Казахстан, РФ, Сербія, Узбекистан, Індія, Іран, Китай, КНДР, Куба, Сирія та інші), «утрималися» – 77¹⁴¹.

Рівно через рік, 19 грудня 2017 р., ГА ООН голосувала за новий проєкт резолюції про ситуацію з правами людини в Криму. Документ містив ключові тези відповідної резолюції 2016 р. (та й назву мав аналогічну), втім, у ньому прописувалися й нові, більш конкретні та предметні положення. Так, у ньому висловлювали підтримку зобов'язанням України дотримуватися міжнародного права в її зусиллях покласти край російській окупації Криму та щодо захисту Українською державою прав людини та основних свобод усіх своїх громадян. Окрім того, засуджуючи нав'язування і ретроактивне застосування правової системи РФ на півострові та її негативний вплив на ситуацію з правами людини в Криму, ГА ООН звертала окрему увагу і на примусове надання кримчанам автоматичного громадянства РФ. Водночас

¹⁴⁰ Resolution 71/205. ...

¹⁴¹ United Nations General Assembly, 65th plenary meeting, Monday, 19 December 2016, 10 a. m., New York. URL: <https://undocs.org/en/A/71/PV.65>

у резолюції уточнювалося, що ГА ООН засуджувала незаконне нав'язування РФ законів, юрисдикції та управління в окупованому Криму та вимагала від російської сторони «поважати зобов'язання згідно з міжнародним правом щодо дотримання законів, які діяли в Криму до окупації» (тобто однозначно наголошувалося на окупації півострова РФ)¹⁴².

Окрім того, резолюція закликала РФ повністю та негайно виконати рішення Міжнародного суду ООН від 19 квітня 2017 р. про тимчасові заходи у справі щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (у контексті справи Міжнародного суду ООН за позовом України проти РФ¹⁴³).

Також документ містив заклики до РФ: поважати закони, що діють в Україні, і скасувати закони, введені в Криму російською стороною, які дозволяли примусове виселення та конфіскацію приватної власності в Криму, порушуючи чинне міжнародне право; відновити здійснення прав усіх осіб без будь-якої дискримінації за походженням, релігією чи переконаннями і скасувати рішення, які забороняли діяльність культурних та релігійних

¹⁴² Resolution 72/190. «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine» adopted by the General Assembly on 19 December 2017. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/72/190&Lang=E>

¹⁴³ Міждержавна судова справа щодо порушення РФ у 2014–2015 рр. Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, розпочата з подання українським представником до Міжнародного суду ООН позову від 16 січня 2017 р. для притягнення РФ до відповідальності за вчинення актів тероризму та дискримінації протягом її незаконної агресії проти України та прохання запровадження тимчасових заходів, спрямованих на запобігання продовженню порушень прав людини зі сторони РФ протягом розгляду справи Судом по суті. А 19 квітня 2017 р. було оголошено рішення про запобіжні заходи. Міжнародний суд ООН у Гаазі визначив, що Росія має утриматися від обмежень відносно Меджлісу кримськотатарського народу та поновити його діяльність. З-поміж іншого суд закликав забезпечити доступність освіти у Криму українською мовою, наклав на обидві сторони зобов'язання уникати порушень Конвенції про запобігання усіх форм расової дискримінації і водночас відмовив Україні у затвердженні тимчасових заходів проти Росії за конвенцією із заборони фінансування тероризму; Resolution 72/190. «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine» adopted by the General Assembly on 19 December 2017...

установ, неурядових і правозахисних організацій, ЗМІ; відновити реалізацію прав осіб, які належать до етнічних громад у Криму, зокрема українців і кримських татар, наприклад на участь у культурних зібраннях; забезпечити доступ освіти українською та кримськотатарською мовами; утриматися від обмежень можливостей кримськотатарської громади зберегти свої представницькі установи на півострові; припинити практику примусу жителів Криму до служби у ЗС або допоміжних силах РФ, зокрема шляхом тиску або пропаганди.

Врешті важливо, що у резолюції недвозначно заявили, що ГА ООН підтримує зусилля України щодо підтримки економічних, фінансових, політичних, соціальних, інформаційних, культурних та інших зв'язків зі своїми громадянами в окупованому Криму з метою полегшення їхнього доступу до демократичних процесів, економічних можливостей та об'єктивної інформації¹⁴⁴.

Оновлену резолюцію 2017 р. підтримало під час голосування 70 держав, «проти» проголосувало 26, «утрималися» – 76, «не голосували/відсутні» – 21¹⁴⁵. Такий варіант став основою і з певними доповненнями (як, наприклад, 2018 р. із тезою-підтвердженням того, що «захоплення Криму силою є незаконним і є порушенням міжнародного права» та «що ці території мають бути повернуті» чи висловленням стурбованості щодо того, що з 2014 р. російська влада застосовувала тортури для отримання неправдивих зізнань для політично вмотивованих переслідувань, зокрема у справі українського режисера Олега Сенцова¹⁴⁶) підтверджувався й у наступних резолюціях ГА ООН щодо стану прав людини в українських АРК та м. Севастополь, які приймалися щорічно у грудні упродовж 2018–2021 рр. (набираючи від 65 до 70 голосів «за», від 22 до 28 – «проти», від 55 до 83 – тих, що «утрималися»).

¹⁴⁴ Resolution 72/190. «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine» adopted by the General Assembly on 19 December 2017...

¹⁴⁵ General Assembly Adopts 59 Third Committee Draft Resolutions, Defers Action on 4 Closely Watched Texts, amid Discord over Agreed Language. 2017. 19 December. URL: <https://press.un.org/en/2017/ga11993.doc.htm>

¹⁴⁶ Resolution 73/263. «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine», adopted by the General Assembly on 22 December 2018. URL: <https://undocs.org/en/A/73/PV.65>

ГА ООН 15 грудня 2022 р. доповнила цю резолюцію вже з урахуванням умов російського повномасштабного вторгнення до України після 24 лютого 2022 р. Зокрема, поруч із вже наявними у попередніх документах положеннями, Резолюція № 77/229 засудила: використання РФ Кримського півострова в контексті агресії проти України, зокрема під час спроб незаконної анексії Херсонської та Запорізької областей; розпалювання ненависті до України та українців; поширення (зокрема через систему освіти) неправдивої інформації, яка виправдовувала агресію РФ проти Української держави; нову активізацію довільних затримань у Криму, примусових переміщень на півострів та з півострова, запровадження практики «фільтраційних таборів». Окрім того, у резолюції наголошували, що тимчасова окупація Криму заклала основу для серйозної кризи прав людини на інших територіях України, які у результаті опинилися під тимчасовим військовим контролем РФ, вимагали припинити примусову депортацію українських дітей із окупованих територій до України за одночасного вжиття заходів щодо безпечного повернення і возз'єднання з родинами та практику насильницьких трансформацій демографічного, зокрема етнічного, складу окупованих РФ українських теренів і натомість застосувати обмеження для вільного переселення російських громадян до окупованого Криму.

Окрім того, у резолюції недвозначно зверталися до російської сторони з вимогою негайного припинення агресії проти України та беззастережного виведення всіх своїх ЗС із території України «в межах її міжнародно визнаних кордонів» (тобто включно з українськими територіями, окупованими до 24 лютого 2022 р.)¹⁴⁷.

Зрештою, документ містив й покликання на Постанову Міжнародного суду ООН від 16 березня 2022 р. «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» (у справі «Україна проти Російської Федерації»), відповідно до якої цей суд видав наказ РФ негайно припинити як розпочаті 24 лютого 2022 р.

¹⁴⁷ Resolution 77/229. «Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine», adopted by the General Assembly on 15 December 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/77/229&Lang=E>

воєнні дії в Україні, так і військову підтримку самопроголошених ДНР та ЛНР¹⁴⁸.

«За» такий варіант резолюції проголосувало 82 держави, «проти» – 14, «утрималися» – 80, «не голосувало» – 17.

Окремою Резолюцією від 17 грудня 2018 р. (№ 73/194) ГА ООН відреагувала і на інцидент у Керченській протоці 25 листопада 2018 р. У документі «Проблема мілітаризації АР Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів», співавторами якого, крім України, були ще 40 держав-членів ООН, з-поміж іншого, нагадували, що тимчасова окупація Криму та погроза силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України з боку РФ суперечать зобов'язанням, узятим згідно з Будапештським меморандумом від 5 грудня 1994 р., у якому, зокрема, підтверджено обов'язок підписантів поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України.

У цьому контексті у документі: наголошували, що присутність російських військ у Криму суперечила національному суверенітету, політичній незалежності та територіальній цілісності України і підривала безпеку та стабільність сусідніх країн і європейського регіону; висловлювали занепокоєння з приводу мілітаризації, що прогресувала, Криму РФ як державою-окупантом та через повідомлення про дестабілізацію, яка тривала, Криму внаслідок передачі російською стороною систем озброєння, включаючи літаки, здатні нести ядерну зброю, і ракет, зброї, боєприпасів та військового персоналу на територію України, а тому закликали РФ припинити таку діяльність, як і численні військові навчання ЗС РФ, що проводилися у Криму та могли підірвати регіональну безпеку й спричинити значні довгострокові негативні екологічні наслідки у регіоні¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation). 2022. 16 March. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>

¹⁴⁹ Resolution 73/194. «Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov», adopted by the General Assembly on 17 December 2018. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/73/194>

Також ГА ООН висловлювала свою стурбованість діями РФ у тій частині Чорного моря, що оточувала Крим та була суміжною з Азовським морем, включаючи їхню мілітаризацію, які становили подальшу загрозу для України та підривали стабільність у всьому регіоні. ГА ООН вважала небезпечним і невиправданим застосування РФ сили проти України, зокрема проти трьох кораблів ВМС України («Бердянськ», «Нікополь» та буксир «Яни Капу») 25 листопада 2018 р. у Чорному морі, що призвело до серйозного поранення деяких членів їхнього екіпажу, та закликала російську сторону звільнити судна, їхні екіпажі та обладнання беззастережно і негайно, дотримуючись максимальної стриманості, щоб швидко деескалувати ситуацію.

Зрештою, ГА ООН звернулася до РФ із закликом утримуватися від перешкоджання законному здійсненню навігаційних прав і свобод у Чорному, Азовському морях і Керченській протоці відповідно до чинного міжнародного права, зокрема положень Конвенції ООН 1982 р. про Морське право; засудила будівництво та відкриття російською стороною мосту через Керченську протоку між РФ і тимчасово окупованим Кримом, що, на думку співавторів документа, лише сприяло подальшій мілітаризації півострова, а також виступила проти посилення військової присутності РФ у частині Чорного та Азовського морів, включно з Керченською протокою, як і переслідування РФ комерційних суден та обмеження там міжнародного судноплавства. Насамкінець ГА ООН закликала РФ як державу-окупанта вивести свої військові сили з Криму та негайно припинити тимчасову окупацію території України¹⁵⁰. Резолюція була підтримана 66 державами-членами ООН, «проти» проголосувало 19, «утрималися» – 72, а 36 – «не голосували»¹⁵¹.

На 74-й сесії 9 грудня 2019 р. ГА ООН прийняла оновлений варіант цього документа (№ 74/17), який поруч із вже традиційним

¹⁵⁰ Resolution 73/194. «Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov», adopted by the General Assembly on 17 December 2018. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/73/194>

¹⁵¹ General Assembly official records, 73rd session: 56th plenary meeting, Monday, 17 December 2018, New York. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3797384/files/A_73_PV.56-EN.pdf?ln=en

занепокоєнням міжнародного співтовариства діями РФ із мілітаризації Кримського півострова містив, з-поміж іншого, стурбованість через розміщення у цьому регіоні озброєння та військової техніки, які могли нести ядерну зброю, і проведення незаконних військових навчань. Водночас ГА ООН привітала звільнення РФ 24 членів екіпажів захоплених у листопаді 2018 р. 3 українських суден, але оскільки вони повернулися у неналежному стані, то у резолюції озвучили заклик до російської сторони негайно та безумовно повернути повністю все їхнє обладнання і озброєння. ГА ООН як репрезентант світової спільноти підтверджувала позицію про те, що будь-які не погоджені з українською стороною візити до Криму є неприпустимими та озвучила заклик до РФ припинити спроби розповсюдити свою юрисдикцію над ядерними об'єктами і матеріалами в Криму. Окрім того, звертаючись до всіх держав-членів ООН, ГА ООН запросила їх до співпраці, щоб «заохочувати та підтримувати зусилля, спрямовані на якнайшвидше припинення російської окупації Криму та утримуватися від будь-яких угод з Російською Федерацією щодо Криму, які несумісні з цією метою»¹⁵². «За» документ проголосувало 63 країни, «проти» – 19, «утрималися» – 66, «не голосували» – 45¹⁵³.

Резолюція ГА ООН № 75/29 від 7 грудня 2020 р. загалом повторювала положення попередніх двох документів щодо мілітаризації Криму, Чорного та Азовського морів Росією, доповнюючи, що незаконна російська окупація півострова порушувала міжнародні режими верифікації та контролю над озброєннями, зокрема Договорів про відкрите небо і про звичайні збройні сили в Європі та Віденського документа 2011 р. про заходи довіри і безпеки. Водночас у документах зафіксовано й заклик до РФ припинити мілітаризацію освіти на півострові, яка проявилася у шкільній військовій підготовці кримчан із перспективою їхнього майбут-

¹⁵² Resolution 74/17. «Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov», adopted by the General Assembly on 9 December 2019. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3841716?ln=en&v=pdf>

¹⁵³ General Assembly Adopts Resolution Urging Russian Federation to Withdraw Its Armed Forces from Crimea, Expressing Grave Concern about Growing Military Presence. 2019. 9 December. URL: <https://press.un.org/en/2019/ga12223.doc.htm>

нього залучення до служби в ЗС РФ, та припинити спроби з офіційного включення кримських освітніх закладів до системи «військово-патріотичного» виховання РФ¹⁵⁴. Резолюцію підтримали 63 держави, «проти» було 17 країн, «утрималося» – 62¹⁵⁵.

Зрештою, у четвертій версії Резолюції № 76/70, ухваленій на 76-й сесії ГА ООН 9 грудня 2021 р., додатково висловлювалася підтримка Кримській платформі – ініційованому українською стороною та офіційно започаткованому 23 серпня 2021 р. міжнародному координаційному механізму для повернення до світового порядку денного питання Криму, захисту прав людини на півострові, сприяння його деокупації, а отже – стабілізації та зміцненню регіональної, європейської та глобальної безпеки. Окрім того, у цьому варіанті документа уточнювали, що РФ намагалася встановити свою юрисдикцію над тими об'єктами, за які, згідно з угодою з МАГАТЕ, відповідала Україна (а саме МАГАТЕ не визнавало російської юрисдикції над кримськими ядерними об'єктами). Водночас ГА ООН закликала РФ негайно зупинити переміщення на територію півострова різних категорій озброєнь (від танків та ракет до бойових літаків, які здатні нести ядерну зброю) та звертала увагу на те, що російська сторона розпочала розширювати місце базування ЧФ РФ та надала своїй Національній гвардії повноваження здійснювати блокування територій та акваторій, що могло створити додаткові загрози для свободи мореплавства. Врешті, ГА ООН висловила й стурбованість із приводу розгортання РФ військових та сил безпеки для охорони (а фактично захоплення) чорноморських нафтових платформ, які насправді були власністю України¹⁵⁶. «За»

¹⁵⁴ Resolution 75/29. «Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov», adopted by the General Assembly on 7 December 2020. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/75/29&Lang=E>

¹⁵⁵ Сидоржевський М. Генасамблея ООН схвалила резолюцію проти мілітаризації Криму. *ДВ*. 2020. 7 грудня. URL: <https://www.dw.com/uk/henasambleia-on-skhvalyla-rezoliutsiiu-proty-militaryzatsii-krymu/a-55857772>

¹⁵⁶ Resolution 76/70. «Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov», adopted by the General Assembly on 9 December 2021. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/76/70&Lang=E>

цей документ проголосувало 64 держави, «проти» – 20, «утрималось» – 93, а «не голосувало» – 54¹⁵⁷.

На жаль, попри загальну активну позицію ГА ООН щодо контексту російсько-української війни, її рішення були лише рекомендаційними і дієво не змогли запобігти подальшій ескалації протистояння, яке 24 лютого 2022 р. набуло повномасштабного виміру.

Однак і в таких умовах ГА ООН пасивнішою не стала. Так, відповідно до Резолюції 2 623 РБ ООН від 27 лютого 2022 р., починаючи з 28 лютого 2022 р. розпочала свою роботу Одинадцята надзвичайна спеціальна сесія ГА ООН, присвячена вторгненню РФ до України 2022 р.

Вже 2 березня 2022 р. на цій сесії ГА ООН ухвалила резолюцію ES-11/1, співавторами якої було 96 держав. У документі ГА ООН з-поміж іншого: засудила оголошення РФ 24 лютого 2022 р. т. зв. «спеціальної військової операції» в Україні та рішення Росії підвищити боєготовність власних ядерних сил; підтримала заяву Генерального секретаря ООН А. Гуттереша, оголошену у перший день російського повномасштабного вторгнення, у якій він наголосив, що застосування сили однією країною проти іншої є відмовою від принципів, які кожна країна-член ООН зобов'язалася підтримувати, і що військовий наступ РФ на Україну був спрямований проти Статуту ООН; висловила стурбованість погіршенням гуманітарної ситуації в Україні та загальною у регіоні, де зростає кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців, які потребували гуманітарної допомоги та щодо потенційного впливу війни на посилення продовольчої безпеки у глобальному вимірі¹⁵⁸.

У цьому контексті в аналізованій резолюції: підтверджено відданість ГА ООН суверенітету, незалежності, соборності та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах (зокрема її територіальних вод); наголошено, що російська агресія проти України є порушенням ст. 2 (4) Статуту ООН;

¹⁵⁷ Соломко І. Генасамблея ООН затвердила оновлену резолюцію щодо мілітаризації Криму. *Голос Америки*. 2021. 9 грудня. URL: https://www.holosameryky.com/a/un_militarization_crimea/6347894.html

¹⁵⁸ Resolution ES-11/1. «Aggression against Ukraine», adopted by the General Assembly on 2 March 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/1&Lang=E>

озвучено вимогу, щоб РФ негайно припинила застосування сили проти Української держави та повністю і беззастережно вивела всі свої військові сили з території України у межах її міжнародно визнаних кордонів та надалі утримувалася від будь-якої подальшої незаконної погрози чи застосування сили проти будь-якої держави-члена ООН; висловлено жаль із приводу рішення РФ від 21 лютого 2022 р. щодо статусу окремих районів Донецької та Луганської областей України (визнання т. зв. ДНР та ЛНР), яке було порушенням територіальної цілісності та суверенітету України, несумісним із принципами Статуту ООН, а тому ГА ООН у резолюції вимагала від російської сторони негайно та безумовно його скасувати; пролунав заклик до сторін, які воюють, дотримуватися Мінських угод та конструктивно працювати у відповідних міжнародних межах, включно із Нормандським форматом та Тресторонньою контактною групою, для їхньої повноцінної імплементації, як і дозволити безпечний та безперешкодний проїзд до місць призначення за межами України і сприяти швидкому, безпечному та безперешкодному доступу до гуманітарної допомоги для тих, хто її потребував в Україні. Врешті, у документі висловлено жаль із приводу участі Республіки Білорусь та заклик до негайного мирного вирішення конфлікту між РФ та Україною шляхом політичного діалогу, переговорів, посередництва й інших мирних засобів¹⁵⁹.

У такому форматі резолюцію підтримала 141 держава-член ООН, 5 проголосувало «проти» (Білорусь, КНДР, Еритрея, РФ, Сирія), 35 – «утрималися», 12 – «не голосували»¹⁶⁰.

Попри позитивну оцінку документа майже 78 % усіх членів ООН, свою агресію російська сторона не припинила, що спонукало до продовження роботи надзвичайної спеціальної сесії та до підготовки й прийняття ГА ООН наступної резолюції ES-11/2 від 24 березня 2022 р., яка загалом повторювала позиції попередньої постанови ГА ООН. Водночас у документі робили особливий наголос

¹⁵⁹ Resolution ES-11/1. «Aggression against Ukraine», adopted by the General Assembly on 2 March 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/1&Lang=E>

¹⁶⁰ Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln>

на негайному припиненні РФ нападів на цивільних та цивільні об'єкти, вимагали забезпечення всіма протиборчими сторонами повноцінного захисту для них, зокрема щодо медичного і гуманітарного персоналу, та поваги до міжнародного гуманітарного права і прав людини. Окремий пункт резолюції її автори присвятили російським облогам міст в Україні, зокрема Маріуполя, що, як відзначалося, лише додатково погіршувало гуманітарну ситуацію тамтешнього цивільного населення та унеможливлювало його евакуацію до безпечніших місць, а тому мали бути негайно припинені¹⁶¹.

Втім, хоч і цю постанову ГА ООН підтримала більшість її членів («за» – 140, «проти» – 5, «утрималися» – 38, «не голосували» – 10¹⁶²), вона також не переконала РФ хоча би деескалувати (не кажучи вже, щоб цілком припинити) свій наступ в Україні, і нова, вже третя, Резолюція Одинадцятої надзвичайної спеціальної сесії ГА ООН (ES-11/3) від 7 квітня 2022 р. ухвалювалася вже після оприлюднення відеозаписів та фото наслідків кривавих злочинів російських окупантів на звільненій від них напередодні території Київської області (зокрема, м. Буча).

У цьому документі констатовано, що ГА ООН, зокрема беручи до уваги повідомлення «про грубі та систематичні порушення прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені Російською Федерацією під час її агресії проти України», вирішила призупинити членство РФ в Раді ООН із прав людини, до якої Росія на той момент була обрана членом на трирічний термін (планово мав завершитися 2023 р.)¹⁶³. Постанову голосами «за» підтримали 93 держави, 24 виступили «проти», 58 – «утримались», а 18 – «не голосували»¹⁶⁴.

¹⁶¹ Resolution ES-11/2. «Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine», adopted by the General Assembly on 24 March 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/2&Lang=E>

¹⁶² Ukraine: General Assembly passes resolution demanding aid access, by large majority. 2022. 24 March. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1114632>

¹⁶³ Resolution ES-11/3. «Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council», adopted by the General Assembly on 7 April 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/3&Lang=E>

¹⁶⁴ Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3967778?ln=en>

А вже 12 травня 2022 р. «очищена» від російського чинника Рада ООН із прав людини схвалила Резолюцію S-34/1 щодо погіршення ситуації з правами людини в Україні внаслідок російської агресії, у якій наголосили на однозначній підтримці суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаних кордонів; озвучили вимогу до РФ негайно припинити воєнні дії на території Української держави; передбачили проведення Комісією з розслідування щодо України спеціального розслідування порушень та злочинів унаслідок російської окупації на звільнених територіях Київської, Чернігівської, Сумської та Харківської областей та підготовку Верховним комісаром ООН із прав людини доповіді про критичну гуманітарну ситуацію та серйозні порушення прав людини у м. Маріуполь. Окрім того, лунав заклик до РФ надати представникам міжнародних правозахисних та гуманітарних інституцій, включаючи спеціалізовані установи ООН, безперешкодний, своєчасний, негайний та необмежений доступ до осіб, які були перевезені з районів України, що постраждали, та утримувалися на території РФ або територіях, які були окуповані Росією¹⁶⁵.

Врешті, після кількомісячної перерви, 12 жовтня 2022 р., Одинадцята надзвичайна спеціальна сесія ГА ООН розглядала четверту Резолюцію, що стосувалася російської повномасштабної війни проти України (ES-11/4). У документі з промовистою назвою «Територіальна цілісність України: відстоювання принципів Статуту ООН» однозначно наголошено, що зайняті російськими військовими частини Донецької, Херсонської, Луганської та Запорізької областей України «є територіями, які частково перебувають або перебували під тимчасовим військовим контролем Російської Федерації внаслідок агресії, з порушенням суверенітету, політичної незалежності та територіальної цілісності України», як і посяганням на них (як і на принципи Статуту ООН) визнавали рішення російської влади від 21 лютого 2022 р. (про визнання «незалежності» т. зв. ДНР та ЛНР) та

¹⁶⁵ Resolution S-34/1. «The deteriorating human rights situation in Ukraine stemming from the Russian aggression», adopted by the Human Rights Council on 12 May 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/HRC/RES/S-34/1&Lang=E>

29 вересня 2022 р. (про визнання «незалежності» Запорізької і Херсонської областей). У цьому ж контексті й псевдореферендуми, які відбулися 23–27 вересня 2022 р. на окупованих РФ територіях України (крім Криму) на предмет їхнього «приєднання» до Росії у резолюції, вважали незаконними, оскільки вони також були «спробами змінити міжнародно визнані кордони України». Тому в документі звучали вимоги до РФ скасувати усі відповідні «рішення». Зрештою, у постанові уточнювали, що «подальші спроби незаконної агресії цих регіонів не мають чинності згідно з міжнародним правом і не є підставою для будь-якої зміни статусу цих регіонів» та містився заклик до всіх держав-членів ООН, міжнародних організацій і спеціалізованих установ також не визначати жодних змін, пропонованих РФ щодо статусу частини або всієї території Донецької, Херсонської, Луганської чи Запорізької областей України. Врешті, у резолюції прямо вимагали у РФ й негайного, повного та беззастережного виведення всіх своїх ЗС із території України у межах її міжнародного визнаних кордонів¹⁶⁶. Прикметно, що саме ця резолюція отримала найбільшу підтримку, порівняно з трьома попередніми документами: 143 (зі сумарних 193) – «за», 5 – «проти», 35 – «утрималися», 10 – «не голосували»¹⁶⁷.

Одинадцята надзвичайна спеціальна сесія ГА ООН 14 листопада 2022 р. розглянула й прийняла ще одну (вже п'яту) Резолюцію на підтримку української сторони (ES-11/5) – щодо створення механізму компенсації Україні збитків, спричинених війною РФ проти України, співавторами якої були 46 держав. У документі констатовано, що РФ має бути притягнута до відповідальності за будь-які порушення міжнародного права в Україні або проти неї, включаючи її агресію, яку розпочала, порушуючи Статут ООН, а також будь-які порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного законодавства з прав людини

¹⁶⁶ Resolution ES-11/4. «Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations», adopted by the General Assembly on 12 October 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/4&Lang=E>

¹⁶⁷ Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3990400?ln=en>

і повинна мати правові наслідки всіх своїх міжнародно-протиправних дій, включаючи відшкодування шкоди, зокрема будь-яких збитків, спричинених такими діями. У документі визнано також необхідність створення, у співпраці з Україною, міжнародного механізму відшкодування українській стороні збитків, які виникли внаслідок міжнародно-протиправних дій РФ в Україні або проти України. З огляду на це, державам-членам рекомендували створити, у співпраці з Україною, міжнародний реєстр збитків, який би слугував фіксатором у документальній формі доказів та інформації про претензії щодо збитків, втрат та ушкоджень для всіх зацікавлених фізичних і юридичних осіб, а також України як держави, спричинених міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України, а також би сприяв координації збору таких доказів¹⁶⁸. Резолюцію підтримало 94 держави, «проти» – 14 (Білорусь, Центральноафриканська Республіка, Китай, Куба, КНДР, Еритрея, Ефіопія, Іран, Малі, Нікарагуа, РФ, Сирія, Зімбабве, Багамські Острови), «утрималися» – 73, «не голосували» – 12¹⁶⁹.

Своєрідним логічним проміжним підсумком роботи Одинадцятій надзвичайної спеціальної сесії ГА ООН стала ухвалена нею 23 лютого 2023 р. шоста Резолюція (ES-11/6) щодо «принципів Статуту ООН, що лежать в основі досягнення всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні», яка інкорпоровала ключові концепції запропонованої восени 2022 р. Президентом України В. Зеленським «Формули миру». Поруч із вже традиційним і для попередніх документів підтвердженням ГА ООН своєї відданості суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, що поширюються і на її територіальні води, та вимогами до РФ до негайного, повного та беззастережного виведення всіх своїх військових сил із території України у межах її міжнародно визнаних

¹⁶⁸ Resolution ES-11/5. «Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine», adopted by the General Assembly on 14 November 2022. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/5&Lang=E>

¹⁶⁹ Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3994052?ln=en>

кордонів із закликом до припинення бойових дій, у резолюції ГА ООН вимагала, щоб сторони збройного конфлікту поводитися з усіма військовополоненими, згідно з положеннями відповідних міжнародних конвенцій, закликала до повного обміну військовополоненими, звільнення всіх незаконно утримуваних осіб та повернення всіх інтернованих та цивільних осіб, які були примусово переміщені та депортовані, включаючи дітей.

Також містився залик до повного дотримання сторонами збройного конфлікту своїх зобов'язань згідно з міжнародним гуманітарним правом, зокрема щодо постійного піклування про збереження цивільного населення та цивільних об'єктів, забезпечення безпечного і безперешкодного гуманітарного доступу до тих, хто потребує, та утримання від нападу, знищення, вилучення або приведення у непридатність об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення.

ГА ООН також зажадала негайного припинення атак на критичну інфраструктуру України та будь-яких навмисних атак на цивільні об'єкти, включно з житловими будинками, школами та лікарнями, наголосила на необхідності забезпечити притягнення до відповідальності винних за найсерйозніші злочини, згідно з міжнародним правом, скоєні на території України, шляхом відповідних, справедливих і незалежних розслідувань та судових переслідувань на національному чи міжнародному рівнях, і таким чином забезпечити справедливість для всіх жертв та запобігти майбутнім злочинам. Зрештою, у документі лунав залик до всіх держав-членів ООН співпрацювати у дусі солідарності для подолання глобальних наслідків війни для продовольчої безпеки, енергетики, фінансів, навколишнього середовища та ядерної безпеки, а також наголошувалося, що домовленості про всеосяжний, справедливий і міцний мир в Україні мають враховувати також і ці фактори¹⁷⁰.

Характерно, що документ отримав суттєву підтримку у залі ГА ООН під час голосування: «за» – 141, «проти» – 7 (Білорусь,

¹⁷⁰ Resolution ES-11/6. «Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine», adopted by the General Assembly on 23 February 2023. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/ES-11/6&Lang=E>

КНДР, Еритрея, Малі, Нікарагуа, РФ, Сирія), «утрималися» – 32, «не голосували» – 13¹⁷¹.

Однак, попри справді потужні меседжі, які несли в собі ухвалені документи, на жаль, юридичних наслідків вони не мають, будучи фактично лише рекомендаціями, втім певний тон та темп глобальним геополітичним процесам вони задають, як, врешті, і виступи представників української влади, які використовували трибуну ГА ООН (як і РБ ООН) як майданчик для привернення уваги до проблеми російської агресії проти України.

Так, наприклад, 27 вересня 2015 р. Президент України Петро Порошенко у своїй промові на Саміті сталого розвитку в рамках ГА ООН рішуче засудив російську анексію Криму та окупацію частини Донбасу, що спровокувало гостру різноаспектну кризу в Україні, вирішення якої було можливим лише у разі повноцінного дипломатичного завершення війни: «В результаті зрадницької російської анексії українського Криму та агресії на Донбасі тисячі людей були вбиті. Було зруйновано критично важливу інфраструктуру. Україна втратила близько 1/5 свого економічного потенціалу. Військові дії Росії проти України збільшили екологічні та епідеміологічні загрози, а також ризики, пов'язані із соціальною ізоляцією ... Є жакливі загрози потенційних техногенних катастроф ... Зовнішня агресія призвела до появи нової форми бідності ... яка впливає на життя близько 1,5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб в Україні. Кожен день війни на українському Донбасі коштує нам близько 5 млн доларів США, які ми могли б вкладати в процес сталого розвитку. І криза внутрішньо переміщених осіб, кількість яких складає 1,5 мільйона, є найбільшою проблемою не тільки України, а й всього регіону. Україна прагне миру та процвітання, і разом з державами-партнерами прикладає максимум зусиль для врегулювання конфлікту мирними дипломатичними засобами. Після припинення військової агресії, встановлення миру і відновлення повного суверенітету України над Донбасом і Кримом буде вкрай важливо допомогти мільйонам людей повернутися до нормального життя,

¹⁷¹ Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4003921>

відновити економічну і соціальну інфраструктуру на засадах сталого розвитку»¹⁷².

Водночас під час виступу на загальних дебатах ГА ООН 21 вересня 2016 р. П. Порошенко закликав представників держав-членів ООН не визнавати вибори до Державної Думи РФ на території окупованого Криму, які напередодні російські колаборанти провели на півострові. Окремо український Глава Держави наголосив, що на Донбасі РФ докладала значних зусиль для затягування врегулювання війни, де продовжувалися неприпустимі випадки взяття проросійськими бойовиками в заручники дітей і підлітків. Також П. Порошенко запропонував призупинити право вето в РБ ООН для країн-учасниць конфліктів, щоб та ним не зловживала (як це робила РФ), закликав Генерального секретаря ООН безкомпромісно виконувати Статут ООН та бути готовим до застосування всіх інструментів для ліквідації загрози миру та безпеки у світі. Врешті, Президент України ствердив необхідність активнішої роботи з деескалації ситуації в Криму та на Сході України держав-гарантів (Великобританію, США), які 2014 р. не забезпечили територіальної цілісності Української держави, хоча таке зобов'язання містилося у Будапештському меморандумі 1994 р., і дозволили третій державі-гаранту – РФ – напасти на Україну¹⁷³.

А вже у виступі на ГА ООН 20 вересня 2017 р. П. Порошенко апелював до ідеї введення миротворчої місії ООН на Донбасі. «Переконані, що повноцінна миротворча операція ООН є єдиним ефективним рішенням для деескалації, захисту народу України та для наближення нас до політичного врегулювання», – відзначав тоді український Глава Держави з трибуни Генасамблеї ООН¹⁷⁴. На цій ідеї він наполягав і у виступі на ГА ООН

¹⁷² Порошенко виступив на Генасамблеї ООН (повний текст). *LB.ua*. 2015. 28 вересня. URL: https://lb.ua/news/2015/09/28/317081_poroshenko_vistupil_genassamblee.html

¹⁷³ Виступ Порошенка на дебатах Генасамблеї ООН. Основні тези. *Український тиждень*. 2016. 21 вересня. URL: <https://tyzhden.ua/vystup-poroshenka-na-debatakh-henasamblei-oon-osnovni-tezy/>

¹⁷⁴ Комарова О. Що згадав і що не сказав Порошенко під час виступу в ООН. *Радіо Свобода*. 2017. 20 вересня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28747527.html>

26 вересня 2018 р.¹⁷⁵, і 20 лютого 2019 р., щоб «зусиллями міжнародної спільноти поставити Росію на місце» у момент, коли РФ «загарбала Крим, потім перетворила Донбас на поле бою, а далі поширила свою агресію на Чорне, Азовське море та Керченську протоку», мілітаризуючи окуповані території та російсько-українське прикордоння¹⁷⁶.

Характерно, що ще у лютому 2019 р. Президент України заважував: «Росія розмістила в анексованому Криму 32,5 тисячі військових, 88 артилерійських систем, 52 реактивні системи залпового вогню, 372 броньованих машини, 113 бойових літаків, 62 бойових гелікоптери, 6 бойових суден і 6 підводних човнів, оснащених крилатими ракетами “Калібр”. Не можна виключати і розгортання ядерної зброї на півострові. Інфраструктура вже створена. Росія використала останні 5 років для її відновлення і модернізації ... Крім того, на Донбасі бойовики мають 496 танків, 938 броньованих машин, 128 реактивних систем залпового вогню, 776 артилерійських систем, а чисельність незаконних збройних формувань складає близько 35 тисяч людей. Також на Донбасі перебувають 2 100 військових регулярної армії РФ ... Загальна чисельність російських збройних сил уздовж російсько-українського кордону становить понад 87 тисяч військових. Військові експерти однозначно визначають, що озброєне угруповання на кордоні з Україною є тактичною ударною наступальною групою. Нічого спільного з обороною це не має. Вони призначені для військового удару. До цього готується Кремль, тому подальша ескалація до рівня повномасштабної війни не є вже такою нереалістичною»¹⁷⁷. Однак тоді, як виглядає, міжнародна спільнота цим даним приділила не надто багато уваги.

У вересні 2019 р. Україну на трибуні ГА ООН репрезентував уже новобраний Президент України В. Зеленський, який

¹⁷⁵ Вус О. Виступ Порошенка на Генасамблеї ООН: повний текст. *Сьогодні*. 2018. 27 вересня. URL: <https://politics.segodnya.ua/ua/politics/vystuplenie-poroshenko-na-genassamblee-onn-polnyy-tekst-36-27-09-2018-1174436.html>

¹⁷⁶ Калашник П. Порошенко виступив на Генасамблеї ООН: головні тези. *Hromadske*. 2019. 20 лютого. URL: <https://hromadske.ua/posts/poroshenko-vistupiv-na-genasambleyi-onn-golovni-tezi>

¹⁷⁷ Там само.

у своїй промові 25 вересня, з-поміж іншого, наголошував на необхідності державам-членам ООН об'єднати свої зусилля для якнайшвидшого врегулювання російсько-української війни: «Я розумію: всі присутні тут мають власний державний клопіт. І чужі проблеми не повинні хвилювати вас більше, ніж власні. Але в сучасному світі, де ми з вами живемо, більше немає чужої війни. І ніхто з вас не зможе почувати себе у безпеці, коли йде війна в Україні, коли йде війна в Європі. І фатальною може стати думка, що вас це все не стосується і ніколи не торкнеться. Не можна мислити про глобальне й заплющувати очі на деталі чи, як комусь здається, навіть дрібниці. Бо саме так закладався фундамент для двох світових війн. І ціною неухважності, мовчання, бездіяльності чи небажання поступатися власними амбіціями зрештою стали десятки мільйонів людських життів»¹⁷⁸. Окрім того, він акцентував на необхідності реформи ООН, щоб перетворити її на ефективнішу інституцію, яка би дієво вирішувала конфлікти у світі: «Безумовно, ми не ставимо під сумнів авторитет міжнародних інституцій, зокрема Організації Об'єднаних Націй. Але слід визнати, що механізми є небездоганними. Вони починають давати збій, а отже – потребують оновлення»¹⁷⁹.

На потребі оновлення системи діяльності ООН В. Зеленський наголошував і у виступі на ГА ООН від 23 вересня 2020 р., проведеному через пандемію Covid-19 в онлайн-режимі: «ООН стала “програмним забезпеченням”, яке вберегло світ від критичних помилок, однак, за його система все частіше починає давати збій ... Я кажу про це як глава держави, у якої у 21-му столітті Російська Федерація анексувала півострів Крим. Держави, яка сьомий рік стримує її військову агресію на Донбасі. Які почуття були б у засновників ООН, якби вони дізналися, що 75 років потому у центрі Європи буде йти війна?»¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Виступ Володимира Зеленського на Генасамблеї ООН. Повний текст. *NV*. 2019. 25 вересня. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zelenskiy-vistup-u-genasambleji-oon-25-veresnya-2019-povniy-tekst-novini-ukrajini-50044731.html>

¹⁷⁹ Там само.

¹⁸⁰ Музика О. Зеленський виступив на Генасамблеї ООН: основні тези – відео. *24 канал*. 2020. 23 вересня. URL: https://24tv.ua/zelenskiy-23-veresnya-2020-vistupiv-genasambleyi-oon-osnovni_n1421288?fbclid=IwAR1adLBuRdaUgEZmDA1x2FHtoY4CVofxiITGUzL_L0znu_HHoWuC425dEKk

Водночас Президент України наголосив на важливості дотримання перемир'я на Донбасі та запросив міжнародних партнерів України до участі у створенні міжнародної Кримської платформи, мета якої мала полягати у спільних діях для захисту прав кримчан та деокупації півострова¹⁸¹. Ба більше, під час виступу на загальних дебатах 76-ї сесії ГА ООН 22 вересня 2021 р. введення цього міжнародного майданчика під егіду ООН і приєднання до нього абсолютної більшості держав-членів ООН (на що В. Зеленський сподівався у майбутньому), на думку Глави Держави, і означало би початок осучаснення цієї глобальної міждержавної та міжнаціональної інституції¹⁸².

Зрештою, із переведенням РФ свого вторгнення до України у повномасштабний вимір після 24 лютого 2022 р. Президент України використовував трибуну ГА ООН для ознайомлення світової громадськості з українською «Формулою миру» та щоб закликати міжнародне товариство до ініціювання створення спеціального трибуналу для покарання РФ за злочин агресії проти Української держави (як-от, під час онлайн-виступу 22 вересня 2022 р.)¹⁸³.

Врешті, в останній станом на сьогодні промові на ГА ООН від 19 вересня 2023 р., під час безпосереднього візиту до штаб-квартири ООН у Нью-Йорку, Президент України наголошував на необхідності ядерного роззброєння РФ як держави-терориста, яка і без того вже призвела до стану, за якого «масове знищення набирає обертів», зокрема через провокування продовольчої кризи у світі (унаслідок блокування Росією українських портів на Чорному та Азовському морях та відмови РФ після 17 липня 2023 р. продовжувати брати участь у Чорноморській зерновій ініціативі), створення загроз українській (та й регіональній) енергетичній (зокрема атомній) системі,

¹⁸¹ Там само.

¹⁸² Виступ Президента України Володимира Зеленського на загальних дебатах 76-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 23 вересня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-70773>

¹⁸³ Зеленський виступив на Генасамблеї ООН. Повний текст. *Укрінформ*. 2022. 22 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3576838-zelenskij-vistupiv-na-genasamblei-onn-povnij-tekst.html>

масові викрадення та депортації українських дітей із окупованих Росією територій до РФ, та знищення російською зброєю і безпілотниками українських міст і сіл¹⁸⁴.

Врешті, В. Зеленський висловлював переконання, що війна РФ проти України виходила далеко за межі просто локального конфлікту: «Кожне десятиліття Росія починає нову війну. Частини територій Молдови та Грузії залишаються окупованими. Росія перетворила Сирію на руїни. І якби не Росія, хімічна зброя ніколи б не була застосована в Сирії. Росія майже поглинула Білорусь. Вона очевидно загрожує Казахстану й країнам Балтії ... І мета нинішньої війни проти України – перетворити нашу землю, наших людей, наші життя, наші ресурси на зброю проти вас, проти міжнародного порядку, заснованого на правилах. Багато місць у залі Генеральної Асамблеї можуть спорожніти, якщо Росія досягне успіху у своїй підступності та агресії»¹⁸⁵.

У відповідь, на думку Глави Держави, світове співтовариство мало би запропонувати дієвий механізм перемоги над агресором і подальшого недопущення повторної агресії проти суверенних держав. Як зазначав В. Зеленський, таким міг бути «не діалог між так званими великими державами деє за зачиненими дверима», а «відкрита робота всіх народів заради миру», основою якої, на його думку, мала би стати запропонована 2022 р. українська «формула миру», що була спроможна загалом стати основою для оновлення наявної архітектури безпеки, відновлення дії Статуту ООН та відродження «повноцінної сили світового порядку, заснованого на правилах»¹⁸⁶. І, звісно ж, неухильним мало би бути притягнення російської сторони як воєнного злочинця до відповідальності – «щоб після російської агресії ніхто у світі не наважився напасти на жодну країну»¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Виступ Володимира Зеленського на Генасамблеї ООН (повний текст). *Укрінформ*. 2022. 19 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3763490-vistup-volodimira-zelenskogo-na-genasamblei-onn-povnij-tekst.html>

¹⁸⁵ Там само.

¹⁸⁶ Виступ президента України Володимира Зеленського на Генасамблеї ООН. *Youtube*. URL: <https://www.youtube.com/live/W6rd96bDBr0?si=RqoOXJkEnFMdwHmc>

¹⁸⁷ Виступ Володимира Зеленського на Генасамблеї ООН (повний текст). *Укрінформ*. 2022. 19 вересня...

Отже, попри те, що резолюції ГА ООН фактично не мають юридичного впливу на міжнародне право, виконуючи роль винятково рекомендацій, тим не менше висловлені у них постулати підтверджують підтримку значної частини світу (і абсолютної більшості західних держав) Українській державі. Та й сама ГА ООН в умовах російсько-української війни стала для керівництва України однією з платформ, із якої можна було доносити світовій громадськості українські підходи до російської агресії, закликати до її рішучого засудження та шукати в координації з іншими (та й активно пропонуючи самому) шляхи врегулювання війни на Сході України, деокупації Кримського півострова та частини захопленого РФ Донбасу, а головне – становлення нової, стабільнішої та ефективнішої системи міжнародної безпеки на чолі із реформованою ООН.

Павло АРТИМИШИН